TANULMÁNYOK

Földrajzinév-egységesítés egykor és ma

MIKESY GÁBOR
Lechner Tudásközpont, Budapest

Absztrakt

A földrajzinév-egységesítés a helyhez kötődő információk kezelésének, a közszolgáltatásoknak és a központi nyilvántartásoknak is az alapja mind nemzeti, mind globális szinten. A helyek egyértelmű, nevekkel biztosított azonosíthatóságából származó előnyöket felismerve nemzetközi szerveződés bontakozott ki, amely az ENSZ keretében találta meg a helyét. Az UNGEGN minden országban igyekszik a hivatalos földrajzi nevek megállapítására és nyilvántartására felhatalmazott állami testületek létrejöttét elérni, és együttműködésüket földrajzi és nyelvi divíziókban biztosítani. A magyar Földrajzinév-bizottság 1963-ban jött létre. A tanulmány a bizottság működéséről és elért eredményeiről kíván áttekintést adni.

Kulcsszavak: földrajzi nevek, helynevek, földrajzi nevek egységesítése, helynév-standardizáció, standardizált név, Földrajzinév-bizottság, UNGEGN, alkalmazott névtan

Standardization of geographical names: past and present

GÁBOR MIKESY

Standardizing geographical names is the foundation for managing location-based information, public services, and central registries at national and global levels. Recognizing the benefits of unambiguous, name-based identification of places, an international organization was established within the United Nations. UNGEGN promotes the establishment of government bodies authorized to determine and register official geographical names in every country and ensures their cooperation across geographical and linguistic divisions. The Hungarian Committee on Geographical Names was set up in 1963. This study aims to provide an overview of the committee's work and achievements.

Keywords: geographical names, place names, standardisation of geographical names, standardised names, Hungarian Committee on Geographical Names, UNGEGN, applied onomastics

***

1. A földrajzinév-egységesítés fogalma. A *földrajzinév-egységesítés*-t az eredeti angol *standardization of geographical names* szakkifejezés magyar változataként vezették be az 1960-as években, az ilyen jellegű munkák kezdetekor. FÖLDI ERVIN visszaemlékezése szerint

https://doi.org/10.29178/NevtErt.2026.1 Névtani Értesítő 2026. 48: 9–34.

az angol *standard* szónak és családjának még bizonytalan volt a helyzete a magyarban, az írásmódjai közül kezdetben a *sztenderd*-es formák kerültek előtérbe, de mindig (a mai napig) több változat élt egymás mellett. A másik lehetséges magyar változat a *szabványosítás* lett volna, amelyet azért vetettek el, mert e humán témakörhöz túlságosan szigorú és alapvetően műszaki jellegű szabályozás érzetét kelti. Később a *standardizáció* valamekkora létjogosultságot szerzett, és a *standardizált név* ugyancsak része a szakmai terminológiának. A magyar változatok ingadozását mutatja a témakör terminológiai alapműve is (BÖLCSKEI–FARKAS–SLÍZ szerk. 2017), amely valamennyi elsődleges helyen *földrajzinév-egységesítés*-t említ, de zárójelben több ízben megadja a *standardizáció* alakot is.

Ahhoz, hogy a földrajzi nevek egy jól meghatározott körében az írásbeli alakok rögzítve legyenek, és azok használata biztosítva legyen az érdekelt névhasználati területeken, civilizációs érdekek fűződnek. Egy fejlett írásbeliséggel bíró társadalomban a fejlődés egy szakaszán követelményként jelenik meg egy bizonyos normatív névhasználat, amely lehetővé teszi elsősorban a kiemelkedő jelentőségű helyek egyedi azonosítását, a földrajzi nevek homonímiájából, szinonímiájából és esetleg összekeverhetőségéből adódó diszfunkcionalitás kiküszöbölését. Kifejezetten a modern kori tendenciák teremtették meg rá az igényt: a mobilitás, a közszolgáltatások fejlődése (posta, vasúthálózat stb.), a központi nyilvántartások (állami anyakönyvezés, statisztika stb.). A földrajzinév-egységesítés mint tevékenység mintegy másfél száz évre megy vissza. Ekkortájt érkezett végső szakaszába a felfedezések kora a pólusokkal, a fél kontinensnyi esőerdőkkel és sivatagokkal, s a kitágult világ közigazgatása megtöbbszörözte a névvel azonosított helyek számát. Globális szinten a nyelvek és írásrendszerek különbözőségeiből adódó problémákat is le kellett küzdeni. Számos névtípusban a helyek és a helynevek egyértelmű megfeleltethetősége nélkül akadozik a kommunikáció, a sajtó, és a tudományos munkák és oktatási anyagok is csak meghatározott vonatkozási rendszerben tudják szerepüket ellátni. Valamennyi névhasználati színtér rá volt utalva a helyek egzakt megjelenítésére, így a térképészeti ágak hamar központi szerepbe kerültek.

Az egységesítés alapvetően egy kiemelt változatnak a kodifikálása a nyelvi változatosságból, a források különbözőségeiből és az eltérő tájszemléletből fakadó sokféle névváltozat közül az íráskép precíz meghatározásával. A változatoknak (akár egy nyelven belülieknek, akár különböző nyelvűeknek) van létjogosultságuk, a széles körű kommunikáció biztosításához azonban szükséges egy kiemelt változat rögzítése. A döntések szabályozott keretek között, az érintett szakterületek egyetértésével érvényesíthetők. A névadás, a névhasználat és a névírás tipikusan interdiszciplináris területek, amelyeken alapvetően a nyelv, a közigazgatás, a földrajz, a történelem és a kulturális szféra dominál, azaz a földrajzinév-egységesítés fogalma magában foglalja a testületi tevékenységet. A terminus meghatározása is hangsúlyozza a megfelelő felhatalmazással bíró testület (authority) szükségességét (pontos angol és magyar definíciók: KADMON ed. 2002/2007: 24, BÖLCSKEI–FARKAS–SLÍZ szerk. 2017: 167).

Mindezek mellett arra is ki kell térni, hogy mit nem jelent a standardizáció. Nem jelent elmozdulást egy általános uniformizálás irányába. A kiemelt névformák használati köre meghatározott területeken elvárható (a fenti, alapvetően a közügyeket és a közszolgáltatásokat érintő területeken kívül például az oktatásban, a lexikonokban, hírekben, aktuális tematikájú térképeken), de nem feltétlenül kell hatással lennie a hagyományos kifejezésekre, személynevekre, cég- és rendezvénynevekre, különösen, ha figyelembe vesszük a történeti vonatkozásokat.

Több helyen található a *standardizált név* kifejezésnek olyan téves értelmezése is, mintha az a nyelvjárási alakok köznyelvi formára való hozását jelentené. Ez az értelmezés

kifejezetten ellentétes az egységesítés céljaival, melyek közül az egyik legfontosabb éppen a helyi formák tiszteletben tartása, előtérbe helyezése. Az arra vonatkozó instrukciók, hogy a nyelvjárásiasság milyen módon jelenjen meg a térképi névírásban, maguk is az egységesítés témakörébe tartoznak.

2. Nemzetközi együttműködés. A földrajzinév-egységesítésnek nemzetközi szervezete alakult ki, amely alapvetően az országok megfelelő testületeinek együttműködésén alapul. A 19. század második felében a geográfusok már igen sok nyelvi-névírási problémával szembesültek, és az egységesítés szükségességét is igen korán felismerték. ALBRECHT PENCK német geográfus 1891-ben, az 5. Nemzetközi Földrajzi Kongresszuson állt elő egy olyan, nemzetközi használatú, 1 : 1 000 000 méretarányú világtérkép ötletével, amely a technikai részleteken túl egységesített földrajzinév-anyagot is tartalmazott volna (HENSELER 1992). A Világtérkép annak ellenére nem valósult meg, hogy a genfi 9. Nemzetközi Földrajzi Kongresszus által kifejezetten erre a célra rendelt munkaértekezleteken egyébként az összes gyakorlati kérdésben áttörést értek el.[1] A névírás tekintetében azonban nem sikerült konszenzusra jutni. Egyetlen nagy, a későbbi munkákra is hatással levő alapelvet véglegesítettek: a latin ábécé használatát elfogadta a 41 partnerország (RADÓ 1956). A világháborúk okozta több évtizedes szünet után a Nemzetközi Földrajzi Unió a Nemzetközi Tengerkutatási Tanáccsal, a Pánamerikai Földrajzi és Történelmi Intézettel és az UNESCO-val[2] karöltve a frissen alakult ENSZ-hez fordult, hogy az vegye kezébe az ügyet (RADÓ 1956, HENSELER 1992).

Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsában (ECOSOC) ugyancsak gondot jelentett a helyek nevének több változatban való használata, a bizonytalan azonosíthatóság. A globális statisztikának, a gazdasági tervezésnek és a humanitárius akcióknak alapvetően megbízható helyadatokon kell nyugodniuk. Így aztán 1948-ban az ECOSOC 6. ülése magáévá tette a fenti kezdeményezést, és az itt elfogadott 131. határozat nemzetközi kartográfiai együttműködés előmozdítására tett javaslatot az ENSZ égisze alatt, a kormányzati és egyéb, a kartográfiában működő szervezetek bevonásával, a modern kartográfiai eljárások megosztására, térképi tartalmak cseréjére és egységes nemzetközi szabványok fejlesztésére (Inventory 2010). Már ekkor térképészeti részleg alakult az ENSZ titkárságán. Az 1953. évi 476. határozat az ajánlásai közt külön is megfogalmazza, hogy az ENSZ titkársága „folytassa a konzultációkat a kormányzatokkal és az érintett kormányközi szervezetekkel a térképi névírás szabályozott gyakorlatának elfogadásáról" (ECOSOC 1953, saját fordítás). Az ECOSOC ekkor még regionális szinten megoldhatónak vélte a problémát, és regionális kartográfiai konferenciák tartását javasolta. Már az első, az ázsiai és a csendes-óceáni térség országai számára tartott konferencián (Dehra Dun, India, 1955) élesen megmutatkozott, hogy a megfelelő átírási rendszerek kidolgozása csak széles nemzetközi együttműködésben oldható meg (HENSELER 1992). Az eredményes romanizáció (ang. *romanization,* a latin betűs átírások rendszerére használt szakkifejezés) viszont csak akkor képzelhető el, ha egy-egy ország a maga területén egy meghatározott alakban már standardizálta a helyneveket, így a későbbiekben már a nemzeti és a nemzetközi standardizáció egymást feltételező egységéről folyt a diskurzus. Az ECOSOC 1959. évi 715A határozata mérföldkő a földrajzinév-egységesítés történetében. A határozat az ENSZ titkárságán keresztül felszólítja a tagállamokat,

[1] London (1909) és Párizs (1913).

[2] International Council for the Exploration of the Sea (ICES); Pan American Institute of Geography and History (PAIGH), United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

hogy „azok az országok, amelyeknek nincs a földrajzi nevek egységesítésével, összehangolt kezelésével foglalkozó országos intézményük, alapítsanak ilyen szervezetet, és rövid időn belül hozzanak létre nemzeti földrajzinév-tárat” (HENSELER 1992, saját fordítás). Ez a határozat tekinthető a szervezett tagállami együttműködés alapjának is, ugyanis egy olyan központi szervezet létrehozásáról van szó benne, amelyben a tagállamok megosztják a névtáraikat, és amelynek információkat szolgáltatnak a hazai névmegállapítási folyamatok jogi kereteiről, a lebonyolítás módjáról, más országok földrajzi neveinek használatáról, átírási rendszereikről stb. A határozat egyúttal szakértői csoportok felállítását indítványozza földrajzi és nyelvi megoszlás szerint (HENSELER 1992). A szervezet az Egyesült Nemzetek Földrajzinév-szakértői Csoportja (United Nations Group of Experts on Geographical Names, UNGEGN) nevet kapta. A határozat nemzetközi konferencia összehívását javasolta a nemzetközi egységesítés általános kérdéseinek, a regionális problémáknak és a tagállamok által követendő nyelvi eljárásoknak a megtárgyalására.

A megalakult szakértői csoport 1960-tól 2017-ig harminc ülést tartott. Az első UNGEGN-ülésen 26 tagállam földrajzinév-bizottsága képviseltette magát, a térségünkből csak a Szovjetunió és Lengyelország. Az ülésről szóló jelentés részletesen vázolja az egységesítés szükségességét és problematikáját, és már meglehetősen részletes ajánlásokat tud adni a földrajzi nevekben illetékes állami szervezetek működéséhez (UNGEGN 1961): az ilyen szervezeteknek világos és határozott felhatalmazással kell rendelkezniük, biztosítani kell a folyamatos működésüket, az eljárások és a határozatok nyilvánosságát, és törekedni kell a legteljesebb konszenzusra. Az utóbbi feltételezi a helyi, ágazati illetékességgel bíró szervek és a legtöbb érdekelt tudományterület bevonását. Felhívják a figyelmet a terepmunkára és az előzetes kutatásokra mint az egységesítési eljárás elengedhetetlen részére. A megoldásokat publikálni és terjeszteni kell. Az ajánlások figyelembe veszik, hogy az országok nyelvek (többnyelvűség, kisebbségi nyelvek, írásbeliséggel nem rendelkező nyelvek stb.) és kultúrák (írásrendszerek) tekintetében rendkívül heterogén képet mutatnak. Számos névtani részletkérdés előkerül, különösen a névtestre vonatkozóan (azaz annak világos megállapítását és következetes alkalmazását illetően, hogy az egyes névalakok olyan részei, mint a névelők, toldalékok, földrajzi köznevek részei-e a neveknek). Az ajánlások erősen szorgalmazzák, hogy a bizottságok állítsák össze a földrajzi köznevek listáját az értelmezésükkel együtt.

A szakértői javaslatok elfogadását a tagországok hivatalos delegáltjai az ún. földrajzinév-egységesítési konferenciákon (United Nations Conference on Standardization of Geographical Names) tehették meg. 1967–2017 között 11 ilyen konferencia volt. Az ENSZ számos tevékenységében – konzultatív fórum jellegének megfelelően – ezúttal is ajánlások formájában bocsátotta ki az irányelveit. A konferenciák anyagai és döntései digitálisan elérhetők (UNCSGN). 2017 után a fenntarthatóság érdekében a kettős szerveződés (szakértői találkozók és konferenciák, angol terminológiával: *meetings* és *conferences* kettősségének) egyszerűsödése következett be. Azóta négy ülésre (angolul: *sessions*) került sor a fő szervezeti keretek megtartásával. Az UNGEGN közvetlenül az ECOSOC-nak felelős testületté vált.

Az UNGEGN mandátuma alapvetően a következő funkciókra terjed ki: a földrajzinév-egységesítés globális előnyeinek megismertetése; az eredmények (nemzeti névtárak, útmutatók, eljárások, szabályzatok stb.) összegyűjtése és terjesztése; elemzések, azaz elvek, eljárások és módszerek kidolgozása a földrajzinév-egységesítésben; globálisan aktív szerep a nemzeti és nemzetközi szabványosításban, az eredmények terjesztésében; kapcsolattartás és a koordináció biztosítása a tagállamok között, valamint a tagállamok és a nemzetközi

szervezetek között; a konferenciákon és üléseken kijelölt feladatok végrehajtása. Fontos megemlíteni, hogy az UNGEGN-nek nincs hatásköre egyedi nevek alkotására vagy az egyes országok döntéseinek felülbírálására.

A szervezet egyéb jószolgálati tevékenységeket is magára vállalhat, például a nemzeti szintű munkák előmozdítását tanfolyamokkal és speciális programokkal azokban az országokban, ahol nem állt fel megfelelő apparátus. Az utóbbi évtizedekben működött egy Afrikára fókuszáló munkacsoport is, manapság pedig erős hangsúlyt kapnak az írásbeliséggel nem rendelkező nyelvek földrajzi nevei.

Az UNGEGN kiadványai közül kiemelendő az országok feladatait, egyszersmind a nemzeti földrajzinév-egységesítés tudományos követelményeit és módszertani útmutatóját is magába foglaló kézikönyv (Manual 2006), valamint ennek bővített, oktatóanyagként is használható változata (Manual 2017).

Az UNGEGN kétféle szerveződési keretben működik. Egyrészt regionális és nyelvi alapon 24 divíziót hoztak létre. Az előbbire példa az Africa Central Division és a Norden Division, az utóbbira az Arabic Division és a French-speaking Division. Egy ország több divízió tagja is lehet. Magyarország az East Central and South-East Europe Division (ECSEED) tagja. A másik alapvető szerveződési forma a munkacsoport (working group), amely egy-egy speciális témakörre fókuszál; ilyen például az átírási rendszerek (Working Group on Romanization Systems), a terminológia (Working Group on Toponymic Terminology) vagy a nyelvterületen kívül eső helynevek, az ún. exonimák (Working Group on Exonyms).

A földrajzinév-bizottságok története a 19. század végére nyúlik vissza. Az Egyesült Államok ilyen testülete, a United States Board on Geographic Names (BGN) 1890-ben jött létre, mintául szolgálva kezdetben főleg az angolszász világban (Geographical Names Board of Canada 1897; Permanent Committee on Geographical Names, Nagy-Britannia, 1919; Stednavneudvalget, Dánia, 1910). Az ENSZ kezdeményezése nyomán világszerte lettek követőik az 1950-es és 1960-as években; például Bulgáriában, Izraelben és Lengyelországban 1951-ben, Nyugat-Németországban 1959-ben, Japánban 1960-ban, Ausztriában 1965-ben, Ausztráliában 1966-ban alakultak földrajzinév-bizottságok.

A bizottságok felhatalmazása és helyük egy ország kormányzati struktúrájában meglehetősen változatos. Több országban, például Norvégiában törvény szabályozza a helynévstandardizálást. Az Egyesült Államok törvényi felhatalmazással működő országos testülete elsősorban a természeti környezet neveivel kapcsolatban fejti ki tevékenységét, míg a közigazgatásban és az önkormányzatokban használt nevekre kisebb a befolyása. A horvát bizottságnak a helynevek széles körében van illetékessége a helységnevektől kezdve egészen a közterületnevekig. Kanadában a földrajzi nevek meghatározása a szövetségi államok felelősségi körébe tartozik; az országos testületnek irányadó, szabályozó és konzultatív funkciói vannak. Magyarországon és Franciaországban kormányrendelet szintű jogszabály alapján működnek a földrajzinév-bizottságok. Lengyelországban külön bizottságok vannak a belföldi és a külföldi földrajzi nevek kezelésére.

3. A hazai földrajzinév-egységesítés

3.1. Korai magyar földrajzinév-testületek. A hivatalos földrajzi nevek megállapítására-kezelésére Magyarországon igen korán keletkeztek jogi érvénnyel bíró szabályzatok. A kataszteri felmérésben a telekkönyvi egységek alapját képező dűlőnevek meghatározását

1850-től kezdve a kataszteri rendszer száz évvel később történt összeomlásáig miniszteri utasítások és rendeletek befolyásolták (MIKESY 2019a). A Központi Statisztikai Hivatal 1872-től – a feladatkörében szerkesztett helységnévtár-kiadás során – maga is végzett helységnév-megállapító tevékenységet. Egyes vármegyékben (pl. Bars vármegye, MEZŐ 1982: 84) és regionális kulturális egyesületekben (pl. Erdélyrészi Kárpát-Egyesület, REISZ T. 2023: 15–17) spontán álltak fel bizottságok, amelyek alapvetően a helységnevek magyarosítását tűzték ki célul, s melyek közül sokat a belügyminiszter szentesített. Az országos hatáskörrel rendelkező első, jogilag jól beágyazott testületet a község- és egyéb helynevekről szóló 1898. évi IV. törvénycikk hozta létre Országos Községi Törzskönyvbizottság (OKTB) néven. A helységnévtár szerkesztése során nemcsak az azonos nevű helységek, illetve az ugyanarra a helységre vonatkozó több névalak sokasága jelentett problémát, de a spontán alakuló megkülönböztető előtagok változékonysága is. A vasúti menetrendekben még erőteljesebben jelentkezett az egyedítés igénye, és előszeretettel alkalmaztak önkényesen alkotott egyedi helyneveket: *Mosonszentjános Moson-,* valamint *Rábapordány Rába-* előtagja hamarabb jelent meg a vasút használatában, mint a helységnévtárakban (PERGER 2017: 44). A postaszolgáltatás különösen akadozott a sok azonos nevű helység között vándorló küldemények miatt, hiszen például csak Szent-Mártonból és Szent-Mihályból több mint 20-20 volt. Az OKTB tételesen áttekintette a történelmi Magyarország több mint 12 ezerre rúgó helységnévállományát, és ennek mintegy 40 százalékában, megközelítően ötezer helységnévben hajtott végre névváltoztatásokat 1912-ig. Ezt tartalmazza az 1913-as, azaz Nagy-Magyarországra utolsóként vonatkozó helységnévtár Árva, Liptó, Hunyad és Fogaras vármegyék kivételével (Hnt. 1913). A fő célok megvalósultak, a homonimitás gyakorlatilag megszűnt, az összetéveszthetőség és a téves lokalizálás lehetősége erősen visszaszorult.

Az OKTB leginkább vitatott tevékenysége a nem magyar vagy nem magyar hangzású nevek tömeges magyarosítása volt olyan esetekben is, amikor a homonimák elkerülése ezt nem is indokolta (MIKESY 2013). Több ezer történelmi, erősen meggyökeresedett kisebbségi név esett ki ekkor a közigazgatási gyakorlatból. A fordításokon, illetve részfordításokon túlmenően *(Lupest > Farkasháza, Bierbrunn ~ Vyborna > Sörkút, Sztrazsó > Őrlak)* önkényes változtatások is történtek *(Szolocsina > Királyfiszállás, Strelecz > Őrszentvid).* A hangzásbeli változtatásoknál sokszor törekedtek arra, hogy az új névnek legyen közszói jelentése *(Kosztelec > Kosfalu, Velusócz > Velős),* sokszor viszont nem *(Grid > Göröd, Hrabócz > Rabócz, Zábrezs > Szeberézs).*

Az OKTB 1954-es megszüntetéséig nemcsak helységneveket, de több mint tízezer településrésznevet is törzskönyvezett (LELKES 2001). A törzskönyvezés folyamatának leírását, adatait és nyelvi elemzését MEZŐ ANDRÁS dolgozta fel kiváló munkáiban (1982, 1999).

Kifejezetten a térképi névírás normáinak kidolgozására, tehát a közigazgatásban használt neveknél jóval szélesebb körre kiterjedve jött létre a Magyar Királyi Állami Térképészeti Intézet (ÁTI) helynévbizottsága 1928-ban, amely a későbbiekben a Magyar Földrajzi Társaság (MFT) keretében működött. Előzménye az volt, hogy a polgári térképek és az iskolai atlaszok kiadói, a közös monarchiabeli szervezetből nemrég önállósult és népszerű turistatérképek kiadásába is belevágó magyar katonai térképészet, valamint a földrajztudomány képviselői körében eltérő névírási-névhasználati szokások alakultak ki. Egy ezeket tisztázandó vita a Földrajzi Közlemények hasábjain bontakozott ki 1927–1928-ban (BANNER 1927, CHOLNOKY–FODOR–TAKÁCS 1928, KÉZ 1928, STRÖMPL–BANNER–TAKÁCS 1928).

Jóllehet a vita elsősorban az idegen (külföldi) nevek használatáról (mai terminusokkal: az exonimákról és az átírási rendszerekről) szólt, érintette a legtöbb releváns problémát: a névtípusok (azaz a földrajzi jelleg) szerint eltérő írásmódok, a mesterszavak (azaz a földrajzi köznevek) egységes alakban és jelentésben való alkalmazását, az összetett földrajzi nevek kérdéseit, a kurrens és a történeti névanyag elkülönítését, a határon túli magyar területek névanyagának speciális kezelését, a fordíthatóság kérdését, az akadémiai helyesíráshoz való viszonyt stb. Különös erővel jelentkezett a német forrásokon alapuló névírástól való elhatárolódás, például hogy a *Turin* és a *Florenc* formák helyett a *Torino* és a *Firenze* kapjanak polgárjogot a nyelvünkben.

Az ÁTI/MFT helynévbizottságának működése A földrajzi nevek használatának új szabályai címet viselő közleményben teljesedett ki (MFT 1940), amely alapvetően TAKÁCS JÓZSEF korábbi munkáin alapul. A helynévbizottságban, illetve a megelőző vitában a helységnévtárak mint hivatalos források névanyagát teljes mértékben tiszteletben tartották, annak alkalmazásához kétség sem férhetett. Érdekesség a szabályzatban, hogy a külföldi településnevek írásában – a határon túli magyar területek kivételével – a helyi hivatalos nyelvi alakok akkor is elsőbbséget élveztek, ha egyébként volt bejáratott magyar alak (*Habana* volt a javaslat, nem *Havanna; Tehrán,* nem *Teherán* stb.), és a szupremácia elve a megszállt területekre és gyarmatokra is vonatkozott (*Brünn,* nem *Brno* [1940!]; *Calcutta,* nem *Kalkutta* stb.). Nagyon szűken szabták meg a „magyar nyelvkincsnek ma is köztudatban élő helységneveit": *Bécs, Velence* és *Varsó* belefért, *Athén, Bukarest, Damaszkusz* stb. esetében viszont inkább a hivatalos nyelvi alak átírását javasolja a szabályzat (MFT 1940: 7).

A szabályzat a természetföldrajzi nevek és mikrotoponimák helyesírásában az általános (köznyelvi) szabályok lehető legteljesebb érvényesítését írta elő, amelynek során a nyelvi szerkezet a döntő. A köznévi szóösszetételeket egybeírva, egy tulajdonnév és egy közszó összetételét kötőjellel kapcsolva, a melléknévi szerkezeteket pedig különírva rendeli; a közterületnevek esetében a *Kálváriatér, Attila-körút* és *Berlini tér* alakokat hozza például, más névtípusok közül a *Csalánpatak, Bivalyhalom* és *Embervölgy* egybe, a *Kígyós patak, Sági dűlő, Hegyes tető* és *Csendes óceán* külön, a *Ferenc József-csúcs* viszont kötőjellel írandó. Ez az írásmód még évtizedek múltán is megtalálható volt térképeinken. Mint láttuk, a háromféle nyelvtani szerkezethez háromféle írásmód járul, függetlenül a hely földrajzi jellegétől (összevetésül: ma a közterületi jellegre utaló valamennyi földrajzi köznevet egységesen különírjuk, azaz *Kálvária tér, Attila körút* és *Berlini tér,* a természetföldrajziakat pedig alapesetben kötőjellel, tehát *Bivaly-halom, Hegyes-tető, Csendes-óceán* és *Ferenc József-csúcs* stb.). Az akkori akadémiai helyesírás földrajzi nevekre vonatkozó részét illetően a helynévbizottság az elégedetlenségét fejezte ki, s remélte, hogy „ezeket az alaposan átgondolt, bevált és teljesen az akadémiai helyesírás általános elvein felépült szabályokat a Magyar Tudományos Akadémia is hamarosan az eddigi, ellentmondásokkal teli részletek helyébe iktathatja" (MFT 1940: 13).

Nyelvi norma tekintetében az idegen nevekre és a nyelvjárásiasságra tér ki a szabályzat. Az idegen nyelvű természetföldrajzi nevek és mikrotoponimák körében magyar alakokkal való helyettesítést ír elő a lehetséges esetekben, és még a fordítást is megengedhető módszerként ajánlja *(Brezini ~ Nyírjes, Ptácsnik ~ Madaras).* A tájszók közül az alaki eltérést („tájkiejtést") mutatókat köznyelvi formára kell hozni *(Ómafás högy > Almafás hegy),* de a valódi tájszók köznyelvi szavakkal való helyettesítését kerülni kell.

3.2. A Földrajzinév-bizottság megalakulása, jogi háttere. Az ECOSOC diplomáciai csatornákon terjesztett felhívása Magyarországon az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatalt (ÁFTH) mint állami térképészeti főhatóságot találta meg. Az ÁFTH elnöke a minisztériumokkal és országos hatáskörű szervekkel való konzultációk után a 111/1963. (T. 9.) számú utasításával hozta létre a Földrajzinév-bizottságot (FNB), amelyet az ÁFTH elnöke mellett működő tanácsadó és véleményező szervként határoztak meg; „feladata – a magyar államigazgatási helynevek kivételével – minden hazai és külföldi névre vonatkozóan, a helynevek megállapításával, helyes és egységes írásmódjának kialakításával, a külföldi (nem latin betűt használó országok) földrajzi nevek átírásának szabályozásával, a földrajzi nevek területi kiterjedésének elhatárolásával stb. kapcsolatos javaslatok, vélemények adása. Szakvéleménye kialakításánál tekintetbe veszi a mai földrajzi neveknek a történeti forrásokban fennmaradt formáit".

A nemzetközi normákon nyugvó, szabályozott földrajzinév-egységesítés igénye, mint fentebb láttuk, olyan helyzetben találta a szakmát, hogy az elvárások egy részének eleve megfelelt, különösen a helységneveket tekintve. A bizottság felépítését, a működési rendjét, a felvállalt tevékenységek körét alapvetően a térképi névírás legtapasztaltabb alakjának, Takács Józsefnek az előterjesztése alapján fogadták el. Az első ülésre 1963. június 18-án került sor. A bizottságban a következő intézmények kaptak helyet az ÁFTH mellett: Kartográfiai Vállalat, Központi Statisztikai Hivatal, Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium, a Magyar Néphadsereg Térképészeti Intézete, Magyar Távirati Iroda, a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási Bizottsága és Magyar Nyelvészeti Bizottsága, a Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya és az Országos Levéltár. A bizottság első elnöke Radó Sándor, titkára Földi Ervin lett (MIKESY 2021).

A bizottság az ÁFTH megszüntetése után mintegy ötven évig a földművelésügyi tárca[3] földügyi és térképészeti részlegei mellett működött, 2020 óta pedig a Közigazgatási és Területfejlesztési Minisztérium biztosítja a működési feltételeket. A bizottság jogi helyzete igen érdekes volt 1989-ig, ugyanis ágazati alárendeltsége ellenére országos érvénnyel, egyes más igazgatási területeket érintő helynevekben is döntéseket hozhatott. A magyarországi hivatalos földrajzi nevekről szóló 71/1989. (VII. 4.) MT rendelet formailag is országos hatáskörű, a kormány mellett működő, egyes névtípusokban határozatot hozó szervezetté nyilvánította a bizottságot. A ma hatályos jogszabály a 303/2007. (XI. 14.) Korm. rendelet a magyarországi hivatalos földrajzi nevek megállapításáról és nyilvántartásáról. A rendelet értelmében az FNB dönt – az előírásoknak megfelelő beterjesztés után – a természetföldrajzi nevek többségéről, a vizek, védett területek, a fontosabb közlekedési objektumok és a nagyobb hidak nevéről; véleményezi a helységek, közigazgatási egységek, helységrészek és közterületek nevét; valamint állásfoglalást adhat ki egyéb, földrajzi neveket érintő kérdésekben.

A tagság időközben kiegészült az oktatásügyért, a külügyekért, a környezetvédelemért és a vízgazdálkodásért felelős kormányzati szervek, illetve a történet-, földrajz- és térképtudomány képviselőivel. Az FNB elnöke 1978-tól Földi Ervin, 2005-től Dutkó András, 2011-től a mai napig Koós Tamás.

A Földrajzinév-bizottság erős lendülettel kezdett az UNGEGN ajánlásai alapján készített munkaterv megvalósításába. A kezdeti időkben a helyesírási egységesítésre, a földrajzinévtárak alapelveinek a kialakítására és megvalósításuk első ütemére, valamint az országnevek rendezésére került a hangsúly, majd jöttek az ágazati nevek (elsőként a víznevek),

[3] Változó neveken, például Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium stb.

a földrajzinév-tár második üteme, és időközben az ún. államigazgatási helynevek egy része kapcsán is feladatot kapott a bizottság. A külföldi nevek magyar alakjainak meghatározása az 1985-ben megjelent Nagy világatlasz készítésekor csúcsosodott ki. Az ugyancsak az ÁFTH-hoz tartozó Kartográfiai Vállalat (KV) és a Földmérési Intézet (FÖMI)[4] munkatársai sok tekintetben biztosították az elengedhetetlen háttérmunkát az FNB működéséhez, esetenként sok tízezer névre rúgó adatgyűjtéssel, előfeldolgozással. A tárgyalási anyagokat az első néhány évben Takács József és Földi Ervin, majd mintegy negyven évig döntően az utóbbi készítette elő. Az alábbiakban bővebben tárgyalt részterületek bemutatása alapvetően Földi Ervinnek a precíz dokumentációján alapul.

3.3. Helyesírási kérdések. 1960 körül nem volt Magyarországon olyan részletes, a földrajzi nevek széles körére kidolgozott szabályrendszer, kézikönyv (példatár), amely figyelembe vette volna a földrajzi jellegek (névtípusok) és a földrajzi nevek formáinak rendkívüli változatosságát. Ráadásul az alapelvek tekintetében is két rendszer versengett: az akadémiai helyesírási szabályzat és a katonai térképészet belső szabályzata. Mindkettőnek – a saját előzményeik alapján – 1954-ben jelent meg újabb kiadása (AkH.[10], HTI-FNH.). Az akadémiai elvek különösen a többtagú nevek írásmódjában kerültek összeütközésbe a katonáknak a köznyelvi egybe-, külön- vagy kötőjeles írást követő gyakorlatával, mivel az utóbbi nem veszi figyelembe a nevek által jelölt helyek földrajzi jellegét, és csak a nyelvi szerkezettől teszi függővé az írásmódot (FÁBIÁN 1964).

Az ÁFTH alá tartozó vállalatok gyakorlatában derült ki, hogy a helyesírási szabályzatok nem elég részletesek ahhoz a névigényhez, amely egyrészt az 1 : 10 000 méretarány megjelenése, másrészt a megnövekedett egyéb polgári (pl. város- és idegenforgalmi, szakmai tematikus) térképek iránti igény, illetve a világatlasz újabb kiadásainak előkészületei okán keletkezett.

A szabályozás következetességéhez feltétlenül szükséges volt az alapelvek rögzítése és a terminológia megalkotása. Az előbbiek közül a leglényegesebb a tereptárgy és az íráskép összefüggésének a kimondása, azaz a név jelentésének (denotátumának) figyelembevétele, „mert a formailag hasonló, de más funkciójú nevek írásmódja eltérően alakulhat: *Hűvös-völgy* (domborzati név), de *Hűvösvölgy* (városrésznév), *Mátyás-hegy* (domborzati név), de *Mátyás utca* (utcanév)" (FöNMÍSz. 10). A terminológiai fejezet bevezeti az *igazgatási név,* a *földrajzi köznév* és a *földrajzi jellegű jelző* fogalmát, amely kategóriákhoz szabálypontok kötődnek, illetve az utóbbi kettő nélkülözhetetlen az összetett nyelvi alakulatok értelmezésében (MIKESY 2021).

Az időközben A földrajzi nevek és megjelölések írásának szabályai címre váltó tervezet számos egyeztetés, kompromisszumos megoldás és egyszerűsítés, majd az MTA Elnökségi Helyesírási Bizottságának támogatása után 1965-ben jelent meg, és 92 szabálypontot tartalmaz az akadémiai helyesírás idevágó 23 pontjával szemben (FöNMÍSz.). A szabályzat az eseteket négy fő csoportba szervezi: egyelemű nevek (pl. *Debrecen*), az egybeírandó eseteket 11 pontban (pl. *Alsóbélatelep, Kisalföld, Nekaszáld*), a kötőjeleseket 21 pontban (pl. *Velencei-tó, Kis-Villám, Kál-Kápolna*), a különírásosakat 20 pontban (pl. *Urak asztala, Lengyel Népköztársaság, Baranya megye*) részletezi, és a függelék számos gyakorlati tudnivalót fejt ki.

A FöNMÍSz. elvei fölött nem járt el az idő: ez az alapja a ma érvényben lévő, új részletes szabályzatnak is, mely 1998-ban jelent meg A földrajzi nevek helyesírása címmel

[4] Később Földmérési és Távérzékelési Intézet.

(FNH.). Ezt az 1965. évi szabályzatot is jegyző FÁBIÁN PÁL, FÖLDI ERVIN és HŐNYI EDE szerzőhármas készítette elő, és megjelenése előtt elnyerte három akadémiai (egy nyelvi és két földrajzi) bizottság jóváhagyását. A szabályzat különös súlyt fektetett arra, hogy minden tekintetben harmonizáljon az akadémiai helyesírás (AkH.[11]) földrajzi nevekkel foglalkozó fejezetével. Ennek 12 pontjával szemben az FNH. 69 pontban részletezi a tudnivalókat.

A helyesírási szabályzat új kiadására több szempontból is égető szükség volt: az 1965-ös gyakorlatilag elérhetetlen volt, időközben új akadémiai helyesírás született, és fejlődött a terminológia. 1965 után ráadásul teljes földrajzinév-típusok standardizálása történt meg (vizek, helységrészek, tengerfenék-domborzat nevei stb.), a példaanyag jelentős része a történelmi változások miatt elavult (pl. *Csehszlovák Szocialista Köztársaság, Marx tér, Vörös Csillag Tsz.* stb.), továbbá erősen frissíteni kellett a függelékben tételesen felsorolt földrajzi köznevek állományát is. A bő harminc év alatt a részletesebb földrajzinév-tári munkák során (Fnt. II.), újabb atlaszokon, turistatérképeken és a nyelvészeti névgyűjtésekben hatalmas mennyiségű új névanyag került felszínre, amely számos megoldandó problémát hordozott magában.

A terminológiai rész legnagyobb újítása az *igazgatási név* kategória kiiktatása. Az FNH. alapján valamennyi közigazgatási és településrészi névtípust azonos szabályok szerint írunk. Az utóbbi vonatkozásában általános alapelv lett az egybeírás: *Ivánfahegyalja, Külsőkishomok, Madarasiszállás* stb., jól meghatározott kivételekkel: *III. körzet, Zsóri-üdülőtelep, Szabó Sándor-telep* stb.

Az Általános alapelvek fejezet – a nehézségeket jelző visszajelzések alapján – két jelentős szakasszal bővült. A földrajzi nevek bővülése azt taglalja, hogyan befolyásolja a többtagú földrajzi nevek írásképét az, hogy a meglévő szerkezet az elejére kap egy földrajzi jelzőt vagy a végére egy földrajzi köznevet (például *Nagy-Hárs-hegy,* de *Dél-kínai-tenger*). A földrajzinév-írás és a közszói helyesírás különbségei az azonos alapelvek ellenére magyarázatot igényeltek: ha a köznyelvben összetett szónak vagy szószerkezetnek minősülő egységek földrajzi névvé válnak, a tulajdonnévi jelleg érzékeltetése az írásképben is megmutatkozik aszerint, hogy földrajzi névként hogyan lesz elemezhető: *kőhegy > Kő-hegy; nagy homoksivatag > Nagy-homoksivatag; szép lány > Széplány; Ne kaszáld! > Nekaszáld*.

Ha különírt közszói elemekhez kapcsolódott a földrajzi köznév, azt az új szabály szóközzel fűzte a végére, ugyanis a kötőjel az általános helyesírási elvek szerint a szorosabban kapcsolódó szavak közé illeszthető. A FöNMÍSz. példái: *Kő alatti-szőlő, Pástra járó-dűlő, Maud királyné-föld* stb., ezzel szemben ezeket hozza az FNH.: *Szőlő alja dűlő, Határra járó dűlő, Mária asszony sziget* stb. Egyszerűsítési szándékából ered, egyszersmind a spontán kialakuló gyakorlatot szentesítette az az új szabály, hogy az utcanevekben előforduló, alapesetben kötőjellel írandó alakokat egybe kell írni: *Csörsz-árok utca > Csörszárok utca; Ferenc-hegyi út > Ferenchegyi út*.

Az új kiadványban jelentősen változott a kötőjellel kapcsolódó földrajzi köznevek listája, és csak azok kaptak helyet, amelyek konkrét névadatokban kerültek elő, és amelyeket élő földrajzi köznévnek minősítettek. A lista emellett kiegészült az újabb szakmai és tudományos terminológia elemeivel (*belvízcsatorna, palahegység, self, síkvidék* stb.), és akkurátusan számba vette az ún. összetett földrajzi közneveket is (tehát például a *föld* mellett megjelennek az *erdőföld, hereföld, irtásföld, kenderföld, szántóföld, telekföld* stb. alakok is).

3.4. Országnévjegyzék. Nemcsak nemzetközi elvárás, hanem a térképészet, a sajtó, az oktatás stb., de leginkább a diplomácia jogos igénye is a rendszeresen felújított hivatalos országnévjegyzék. Az 1960-as évek elején igen sok ország nevének nem rögzült még a végleges változata a nyelvünkben. Az FNB szakított a nemzetközi minták átvételével; minden ország esetében – bevett magyar név hiányában – a helyben hivatalos alakokból indult ki. Számos ország teljes nevének kezdetben nem állt rendelkezésre az eredeti nyelvű alakja és ezek hiteles fordítása, több ország államformája időközben változott, de még számos régebbi ország vagy függő terület neve is több változatban élt (*Colombia ~ Kolumbia* stb.), és egyes különleges szavak fordítása is bizonytalanságokat eredményezett (pl. *Les Valls d'Andorra* / *Andorrai völgyek ~ Andorrai völgység*). A korszak a gyarmati világ felbomlásának, nagy területekre kiterjedő világpolitikai változásoknak az ideje volt, amikor az uralkodó ideológiára való utalás rendszerint bekerült az országnevek teljes, államformát is tartalmazó alakjába. A jegyzék széles körű használhatósága érdekében a tartalom bővítéséről döntöttek, az eredeti alak nyelve, a nemzetközileg ismert névalakok, a korábbi magyar alakok, a bevett rövidítések, a problémás nevek megközelítő kiejtése stb. is a készülő országnévjegyzék tartalmi elemei közé került (MIKESY 2021).

Az országnevek magyar nyelvi környezetben előforduló alakjai erős változatosságot mutattak abban a tekintetben, hogy történetileg milyen mélyen ágyazódtak be, vannak-e hagyományos magyar alakok, illetve a nemzetközi használatot célszerű-e átültetni, latin betűs-e az eredeti országnév nyelve, az eredeti alakban van-e a magyar ábécétől eltérő betű, az államnévi alak tartalmaz-e a magyarban kevésbé jól visszaadható szót stb., így a teljes következetességről le kellett mondani. Mivel a saját alapelvek (például a köznévi elemek fordítása, *Cayman-szigetek* > *Kajmán-szigetek*) és a helyesírási szabályzat messzemenő figyelembevételével sem voltak elég erős támpontok például a magyaros írásmód indokoltságának a kérdésében (pl. *Szingapúr, Madagaszkár, Tanzánia*), a lista végül egyenkénti döntések sorozatából állt össze, éveken át tartó aprólékos forrásfeldolgozással, esetenként a külügy diplomáciai segítségét is kérve. Elvi álláspontra jutottak a több tagból álló és többes számú nevek *-i* képzős melléknévi alakjairól (pl. *Costa Rica-i Köztársaság, Comore-szigeteki*) és a hehezetes mássalhangzók, a *gh, th, bh* megtartásáról szókezdő esetben (pl. *Ghána, Bhután*). A teljes nevek alapesete a magyarban hagyományos jelzős szerkezet lett (pl. *Republik Österreich* > [nem **Ausztria Köztársaság*, hanem] *Osztrák Köztársaság*). Részfordítás és egybeírás esetén az idegen tag is magyaros átírású lett (pl. *Swaziföld* > *Szváziföld*).

Az eredeti forma tehát meghatározónak számított. Hiába volt már évtizedek óta ismert a német mintára használt magyar *Becsuánaföld,* a függetlenné vált ország saját elnevezésében *(Botswana)* nem volt 'föld' jelentésű elem, és a korábbi magyar forma nem volt levezethető a hivatalos alakból. A *Nyugat-Németország* rövid alak – hivatalos német rövid alak hiányában – közismertsége ellenére sem került a jegyzékbe. A legtöbb módosítás azonban nem a rövid, hanem a teljes, államformára is utaló alakok körében következett be, tisztázva ilyenek létezését (pl. *Japán Császárság*), aktualitását (pl. *India / Indiai Államszövetség / Indiai Unió / Indiai Köztársaság*) és a köznyelvi rész magyar megfelelőjét (pl. az *államszövetség* szó került Ausztrália teljes nevébe a *commonwealth* megfelelőjeként). Látható tendencia volt a *-ság/-ség* képző előnyben részesítése magyarosabb és országnévibb jellegű alakok formálására (*szultanátus* helyett *szultánság, emirátusok* helyett *emírségek, Andorrai Völgység*).

Az Országnévjegyzék lezárására 1970-ben került sor, azóta van Magyarországnak hivatalos listája ország- és államnevekről, külbirtokokról, függő területekről (FÖLDI szerk. 1971). A kiadvány biztosította valamennyi, a Kartográfiai Vállalatnál megjelent mű névírásának egységességét, ezáltal része lett a tananyagoknak, átvette a sajtó, és néhány kisebb megszorítással kijelenthetjük, hogy a diplomáciai gyakorlat is erre épült. Az Országnévjegyzék aktualizálása azóta is folyamatos.

Az 1970-es évek közepére már 55 helyen módosult a jegyzék, de nem jelent meg önálló kiadványban a szélesebb szakmai közönség számára; 1981-re aztán újabb sok tucat helyen történt változás az anyagban. Az újra tüzetes (tehát nemcsak a neveket, hanem a nyelveket, a jelzős alakokat stb. is érintő) vizsgálat alá vont anyag a Kartográfiai Vállalat gondozásában, térképi melléklettel jelent meg (FÖLDI–IHÁSZ szerk. 1982). A rövid és a teljes országnevek aktualizálásán túl (pl. *Iráni Császárság > Iráni Iszlám Köztársaság;* a Közép-afrikai Köztársaság rövid országnevének és Írország teljes nevének kiiktatása) néhány politikai szempont is feltűnik a kiadványban. A *people's republic : république populaire : народная республика* kifejezésnek országcsoportonként más alakját adták meg: Albánia, Kambodzsa, Kína, Lengyelország, Mongólia és természetesen Magyarország esetében a *népköztársaság,* Algéria, Angola, Banglades, Benin, Guinea, Kongó, Laosz és Mozambik esetében a *népi köztársaság* került a teljes államnévbe.

Külön tárgyalási anyag készült az országnevekben és a szócikkekben alkalmazható jelzőkről, hogy azok léteznek-e, meghonosodtak-e a magyarban. Az *afgán, indonéz, jordán, namíb* jelzők végül bekerültek az országnévjegyzékbe, szemben például az egyes forrásokban felbukkanó *bolív, nigér, tanzán* stb. szavakkal. Amikor *Brazília* a követségén keresztül szerette volna elérni, hogy *Brazil* legyen az ország neve a magyarban és *Brasília* a fővárosé, akkor meglehetős egyértelműséggel jelentette ki a bizottság, hogy a *brazil* szó nálunk kizárólag melléknévi jelentésű.

Az 1990-es évek első felében a hidegháború vége a nemzetközi erő- és politikai viszonyok gyors átalakulását hozta magával. A tér újraosztása szükségszerűen megmutatkozik a földrajzi nevekben is, jelen esetben az országnevekben. A kiterjedt szövetségi államok (Szovjetunió, Jugoszlávia, Németország) felbomlásán vagy átalakulásán túl az egyes országok teljes, az államformára és esetenként az uralkodó ideológiára is utaló hivatalos nevének változásai már-már a gyarmati idők lezárásának a volumenét idézték, és a változások naprakész állásfoglalást igényeltek. Formalitásnak tekinthetőek azok az esetek, amikor az országok a teljes nevüket alakították az 1989–90-es politikai változásokat követő alkotmányos rendnek megfelelő alakúra, pl. a *szocialista* és a *népi* jelzők elhagyásával: *Albán Szocialista Népköztársaság > Albán Köztársaság, Benini Népi Köztársaság > Benini Köztársaság, Román Szocialista Köztársaság* > ø (Románia azóta csak a rövid országnevet használja). Kodifikálni kellett új német szövetségi tartományok neveit (*Mecklenburg-Elő-Pomeránia < Mecklenburg-Vorpommern*), és Jugoszlávia esetében is több tisztázni való volt (pl. *Macedónia ~ Makedónia, Bosznia és Hercegovina ~ Bosznia-Hercegovina, Crna Gora ~ Montenegró*). A szétesett Szovjetunió esetében nemcsak új jogalanyok, új államjogi státusok (független országok, autonóm körzet, autonóm terület) jelentek meg, hanem az orosz nyelv is elvesztette általános közvetítő nyelv jellegét. Hagyományosan magyar (pl. *Fehéroroszország, Moldova*), és helyi nyelvi alapú formák (pl. *Kirgizia > Kirgizisztán*) kaptak teret. Oroszországon belül ekkor kapták egységesen a *-föld* utótagú magyar elnevezéseket mindazok az autonóm nemzetiségi körzetek (*Burjátföld, Jakutföld, Mordvinföld, Nyenyecföld, Csecsen- és Ingusföld, Hanti- és Manysiföld* stb.), amelyeknek nem volt olyan hagyományos magyar neve, mint például Baskíriának és Karéliának.

Precedensértékű lett Burma és Elefántcsontpart esete. Mindkettő diplomáciai úton kérte a világ országait nevük idegen nyelvi alakjainak megváltoztatására. Az előbbi megváltoztatta saját belső elnevezését, és kezdeményezte a világszervezeteknél a nemzetközileg széles körben használt – tehát kifejezetten magyarnak nem tekinthető – *Burma* alak megváltoztatását is. Az FNB az alapvetően megváltozott körülményekre tekintettel formálta az új *Mianmar* nevet. Az utóbbi esetben egy jól funkcionáló magyar nevet kellett volna olyanra változtatni, amely a magyarban ismeretlen karaktereket tartalmazott volna *(Côte d'Ivoire),* és egyébként sem történt olyan változás az ország belső vagy külső politikai helyzetében, amely új alak kodifikálását tette volna szükségessé, így– a nemzetközi tendenciával szemben – maradt az *Elefántcsontpart*.

Az országnévjegyzéknek újabb nyomtatott kiadványa nem jelent meg. A legfrissebb változat a Földrajzinév-bizottság honlapján érhető el (FNB-honlap).

3.5. Helységnevek. A helységnevek különleges helyet foglalnak el az FNB tevékenységének történetében. Minden bizonnyal az egyik legfontosabb névcsoportról van szó, akár a központi nyilvántartásokat és a közszolgáltatásokat nézzük, akár a történeti folytonosság és a személyes identitás oldaláról közelítünk. Az Országos Községi Törzskönyvbizottság 1954-es megszüntetése után évtizedekig nem volt szakmai felelőse e területnek. Az FNB-t az 1970-es évek második felétől azonban jogi felhatalmazás nélkül is egyre gyakrabban találta meg helységnevekkel kapcsolatos véleményezési feladat, majd az 1989. évi minisztertanácsi rendelet és a helyi önkormányzatokról szóló, 1990. évi LXV. törvény formálisan is az FNB hatáskörébe utalta e területet: új helység alakulása vagy egy helységnév változása előtt kötelező kikérni a bizottság véleményét.

Az alábbi eset jellemző a korábbi korszakra, amikor a névalak feljebb, politikai szinten dőlt el. Az 1952-ben Kecskemét határából kiszakadt, Alsószentkirály és Felsőszentkirály pusztákból alkotott falu eredetileg az előzmény nélküli, helyben ismeretlen és indokolhatatlan *Lászlófalva* nevet kapta. 1987-ben a település kezdeményezte a *Szentkirály* név felvételét. A bizottság teljes mértékben egyetértett a névváltoztatás szükségszerűségével és a felsorolt történeti indokokkal, viszont megkülönböztető előtagos alakot látott indokoltnak, mivel az előtag nélküli alak korábban már foglalt volt. A bizottság elsődlegesen a *Kunszentkirály*-t javasolta. A Tanácsi Hivatal döntése szerint a falu mégis felvehette a *Szentkirály*-t, ezáltal sérült a helységnevek egyértelmű azonosíthatóságának elve.

A KSH az FNB-vel együttműködve határozta meg a helyesírási egységesítésre felterjesztett helységnevek körét 1979-től kezdődően. Összesen 34 lexikai elem 82 helységnévi előfordulását vizsgálták meg KISS LAJOSnak, a bizottság tagjának akkor megjelent munkája, A földrajzi nevek etimológiai szótára (1. kiadás: 1978) alapján. A köznyelvi alaktól (többnyire hosszúságjelölésben) eltérő elemeken túl alapvetően az olyan eseteket tekintették át, amikor egy szó többféle változatában fordul elő a helységnevek körében. A *hárs* + *-gy* képzés eredménye háromféle írásbeli formában volt (és maradt) hivatalos: *Hásság, Somogyhárság, Zalahásháqy;* a *Farkasgyepű*-vel szemben állt a *Gyepükaján,* a *meggyes*-ek egy része *Medgyesbodzás* és *Medgyesegyháza* formában élt. A *víz* és *híd* szavakkal alkotott nevek több lépcsőben, de többnyire átestek a javításon *(Hosszúvíz, Galgahévíz, Vízvár; Óhíd, Rábahídvég),* más esetekben szórványos pontosítások történtek: *Bucsuszentlászló, Füzvölgy, Gyepükaján, Lökösháza* > *Búcsúszentlászló, Fűzvölgy, Gyepűkaján, Lőkösháza.*

A rendszerváltozás utáni első években több mint száz községalakítási kezdeményezés történt. Többségükben korábbi községek újraönállósodása (például Edelényből kivált

Abod, Balajt, Damak és Ládbesenyő) vagy hivatalos forrásokban már regisztrált, helyi intézményekkel bíró településrészek önállósodása (pl. Berekfürdő, Bocskaikert, Csabaszabadi, Eplény, Farkaslyuk, Kulcs) történt, melyek jóváhagyása puszta formaság volt. Mégis született néhány olyan döntés, mely precedensértékkel bírt a továbbiakra. Mindenekelőtt megfogalmazódott az az alapelv, hogy az új községnevek véleményezésekor a történelmi Magyarország teljes területére tekintettel kell lenni, ezért Piliscsaba *Jászfalu* nevű településrésze a *Pilis-* előtagot kapta a felvidéki *Jászfalu*-ra (szlovákul *Jasová*-ra) való tekintettel. A tipikusan településrészi földrajzi köznévi jellegű *-puszta* és *-telep* utótagok megmaradhattak helységnevekben is (*Tarjánpuszta* és *Rudolftelep*). A helységnevek kialakult rendszerével ellentétesnek tartotta a bizottság és nem támogatta a többes számú *(*Dabasszőlők)* és a kötőjellel kapcsolt kettős neveket (*Dunakeszi-Alag, Zalaszentlászló-Gyülevész* stb.).

Az ideológiai alapon megváltoztatott nevű Pátró, Rádó, Tardosbánya és Magyarfalva visszakaphatta korábbi bevett, történelmi beágyazottságú nevét: *Nemespátró, Nemesrádó, Tardos* és *Harka,* jóllehet a *nemes* elemnek a relevanciája nem tért vissza. A *Leninváros > Tiszaújváros* változás járt egyedül új név adásával. A bizottság a támogatás megadásakor nemcsak a helységnévrendszerbe való illeszkedést mérlegelte, hanem a *Sztálinváros > Dunaújváros* névalakulás történelmi és szimbolikus párhuzamosságát is.

A lakotthelyek rendszere a közigazgatásban az utóbbi időben annyira stabilizálódott, hogy új helységek alakítására való kezdeményezések elvétve akadnak, és többnyire azok sem jutnak el a népszavazásig, amellyel az új helységnevet meg kell erősíteni.

3.6. Földrajzinév-tárak. Az FNB a hazai névhasználat egységesítésére hármas ütemezésű programot vett fel a feladatkörébe, méretarányokhoz kötötten egyre nagyobb névmennyiség rendezését és közrebocsátását tervezve minden olyan névtípusban, amely a KSH helységnévtáraiban nem szerepel.

Első lépésként a kiemelkedően fontos természetföldrajzi nevek egységesített állományának, tulajdonképpen egy kis méretarányú térkép névanyagának kellett elkészülnie. Ennek a méretaránynak a névanyaga megfelelő alapot nyújt a nagyközönségnek szánt legtöbb kiadvány, így az atlaszok, oktatási segédanyagok elkészítéséhez. A források igen sok névváltozata miatt cédulákon feldolgozták hosszú évtizedek földrajzi szakirodalmát és térképészeti kiadványait, majd 765 névre tettek javaslatot. A rendszerezésben figyelembe vették a BULLA BÉLA-féle tájbeosztást (1962: 80) az MTA Földrajzi Kutatóintézetének korrekcióival. Az anyagot részletesen kidolgozott lokalizációval munkatérképre vitték, majd a sokszorosított munkatérképeket a helyi intézményeken (felsőoktatási intézményeken, múzeumokon, honismereti egyesületeken, járási hivatalokon, vízügyön stb.) keresztül a széles nagyközönséggel véleményeztették. Ez a módszer újdonságnak számított, és meglepően nagy sikere volt. A névanyag mintegy harmadát érintették a helyi javaslatok. Így került be a tervezetbe például a *Homokhát, Piszkés-tető, Nyugati-főcsatorna,* illetve a javaslatok szerint lett kiemelt változat például a ma már közismert *Tubes* (a *Mecsek-tető* helyett), a *Móri-víz* (a *Mór–Bodajki-vízfolyás* helyett), a *Csaronda* (a *Csaroda* helyett), a *Szársomlyó* (a *Harsányi-hegy* helyett). A több száz észrevétel feldolgozása és egyeztetése után, 1971-ben látott napvilágot az anyag a Magyarország földrajzinév-tára sorozat első köteteként (Fnt. I/a). A kis kötet hosszú évtizedekig meghatározta az atlaszok és a földrajzi tananyag névanyagát, és – a tájbeosztás kivételével – mind a mai napig erősen érezteti hatását.

Ugyanezen a címen 1982-ben bővített, részben átdolgozott kiadás jelent meg, gondosan kivitelezett, 1 : 500 000 méretarányú térképmelléklettel (Fnt. I/b). A kiadványt nemzetközi használatra is szánták, így angol értelmező részek, valamint az ábécé IPA/APhI kódjai is helyet kaptak benne. Egyszerűsödött a földrajzi köznevek használata (pl. *lapály* helyett *síkság*), érvényesítették az újabb helyesírási elveket, többek közt az egybeírandó tájnevekkel kapcsolatban, és nagyobb összhangot teremtettek az újabb földrajzi szakirodalommal. Az első kiadáshoz képest például *Aggteleki-barlang* > *Aggteleki-cseppkő-barlang, Arany-hegyi-patak* > *Aranyhegyi-patak, Duna-kanyar* > *Dunakanyar, Hajdú-hát* > *Hajdúhát, Karancs* > *Karancs-vidék, Solti-lapály* > *Solti-síkság* került a névanyagba. Nyilván a földrajzilag korrekt ábrázolhatóság szempontja is közrejátszott abban, hogy a *Palócföld* kikerült, ellenben a *Matyóföld*-et felvették. Érdekes, egyben mintaszerű helyi kezdeményezés után a *Zselicség* tájnév helyett a *Zselic* alak került az újabb kiadásba.

A földrajzinév-tári program második üteme az 1970-es évek közepén vett lendületet. A Földrajzinév-bizottság először is elfogadta a FÖLDI ERVIN által készített szerkesztési utasítást, s a kivitelezés mintegy hét éve folyamán döntött a felmerült nyelvi, névhasználati kérdésekben, ágazati egyeztetéseket folytatott (legnagyobb volumenében az Országos Vízügyi Hivatallal), majd először munkabizottságban véleményezte, később teljes üléseken jóváhagyta a névanyagot. Az operatív munka túlnyomó többsége a Kartográfiai Vállalatnál készült. Az eredmények 19, megyei bontású kötetben láttak napvilágot 1978–1981 között (Fnt. II, vö. MIKESY 2022).

A Földrajzinév-tár II. gyűjtőköre a céljának megfelelően általános volt, azaz kiterjedt valamennyi földrajzi jellegre a megyei jogú várostól a pontszerű, de jellegzetes tereptárgyakig. A nevek mennyiségében azonban súlyos kompromisszumokat kellett kötni, ugyanis a megvalósítás észszerű anyagi keretei akkor egy 1 : 150 000 méretarányú térképen való ábrázolást tettek lehetővé. Így súlyozni kellett a feltétlenül ábrázolandó névtípusok között, és a térképi hely általában is alapvetően befolyásolta a felvehető nevek körét. Ennek elsősorban a belterületi részek kidolgozottsága látta a kárát. A külterületi nevek vonatkozásában a nevek sűrűsége átlagosan az 1 : 50 000 méretarányú térképekének felel meg, emiatt a kisebb objektumok esetében a lokalizáció kívánnivalókat hagyott maga után.

Az Fnt. II. névállományához több százezer karton készült, feldolgozva 250 forrást, köztük a teljes országot lefedő térképműveket. A fő források a topográfiai térképek, statisztikai kiadványok, vízügyi térképek, turistatérképek, a nyelvészeti névgyűjtések és a menetrendek voltak. Elvégezték (amennyire lehetett) az egy helyhez tartozó névváltozatok azonosítását, ami a számos szöveges forrás adatait illetően például meglehetősen nagy kihívást jelentett. A kartonokon nemcsak a névalakokhoz szorosan kötődő adatok szerepeltek (forrásmegjelölés, típus, lokalizáció, keresőnégyzet), hanem minden olyan körülmény is, amely a névalak megformálását befolyásolta; például családnévi eredet esetén a kinyomozott családnév vagy a szomszéd település névanyagával való összehangolás (MÁRTON 2013). A névkartonok anyagából helyi egyeztetési űrlapok készültek, melyeket az előzetes névterv vonatkozó részletével együtt a helyi tanácsok által kijelölt, jó helyismerettel rendelkező adatközlők segítségével véleményeztek. Az egyeztetéseket a FÖMI saját és szerződéses munkatársai végezték.

A legfontosabb részfeladatok a helyesírási egységesítés, a vízfolyások és csatornák nevének egységesítése, a nyelvjárási alakok kezelési módjának kidolgozása (tájszóhasználati kérdések), a használandó földrajzi köznevek körének meghatározása és az idegen (nemzetiségi) nyelvű földrajzi nevek írásmódjának kialakítása volt. Ilyen jellegű megfontolások

természetesen minden korábbi térképszerkesztési munkának is a részét képezték, azonban – a változatokat is beleszámítva – több százezres névbázis korábban nem állt rendelkezésre. Így az Fnt. névanyagának tárgyalása a korábbi irányelvek és szabályzatok (köztük a FöNMÍSz.) folyamatos kiegészítésével járt együtt, hiszen korábban sehol fel nem jegyzett, problémás névalakok ezrei jöttek elő.

A FöNMÍSz. függeléke tartalmazza a kötőjellel kapcsolódó és az *utca, út, tér* stb. jellegű, így külön írandó földrajzi közneveket. Már az első, 1976–1977-ben tárgyalt, Győr-Moson-Sopron megyei anyag 56 elemmel egészítette ki az első, és 6 elemmel a második kategóriát: *árokköz, csikólegelő, csucska, irtásföld, gulyajárás, közlegelő, legelőerdő, rétköz, szérűhely, televény, tóköz, vitéztelek* stb., illetve *csordaút, hegyút, tagút* stb. Az *-s* képzős növény- és állatneveket (*kányás, nyulas* stb.) ab ovo a földrajzi köznevek közé utalták, még ha nem is szerepeltek a különböző összeállításokban. 1978-ra több mint 1800 szót azonosítottak természetföldrajzi – azaz kötőjellel kapcsolódó – köznévként. A terjedelmes lista számos elemét végül történetinek, elavultnak minősítették, és a helyesírásban nem földrajzi köznévi jelleggel vették figyelembe: *bágy, böcök, csuhu, danca, hamzsik, kuhar, kutyika, malogya, szécs, szegellő, szölevény, tárnica* stb.

A földrajzi nevekben előforduló tájszavak esetében a döntést több alkalommal elvi szinten, sokszor azonban egyedi mérlegeléssel hozták meg. Az előbbire példa, hogy a nagy tömegben előforduló és a köznyelvi változathoz képest szabályos hangtani eltéréseket mutató változatok egységesen a köznyelvi formájukban kerültek az Fnt.-be: *főd, högy, magos, rít* > *föld, hegy, magas, rét.* A kevés szóalakot érintő és jelentősebb eltérések megmaradnak a javasolt névalakban: *abrincs*, *csárit, kalán, rétla, zsiba*. Ugyancsak eredeti formájukban maradnak meg a hangrendi átcsapást mutató változatok (pl. *rakottyás ~ rekettyés, galagonyás ~ gelegenyés*) és a szótőbeli különbségeket mutató képzett alakok (pl. *fenyős ~ fenyves, madaras ~ madáros, tölös ~ tölgyes; makai ~ makói, tápai ~ tápéi*), bár kétségtelen, hogy ezeknek van köznyelvi változatuk. Akkor még nem jelent meg az Új magyar tájszótár, más szótáraink pedig nem tartalmaztak olyan mélységben nyelvjárási anyagot, hogy az a helynévkincs feldolgozásában erős támpontot jelenthetett volna. Minden megyei kötet tárgyalása során meghatározták, hogy mely szavak esetében kell a köznyelvi alakra – köznyelvi változat hiányában pedig egységesen egy kiemelt változatra – módosítani a névbeli előfordulást (*bessenyő* > *besenyő, gyöp* > *gyep, körtéles* > *körtélyes, parag* > *parrag, töllös* > *tölös* stb.), és mely esetekben kell változatlanul megőrizni a tájszót (*beretvás, csollányos, hajagos, rókalik* stb.)

Az Fnt. II. szerkesztése során nem várt erővel jelentkezett a nemzetiségi nevek kérdése, amelynek az az előzménye, hogy a 19. század utolsó évtizedétől kezdve több hullámban szinte az összes, szóba jöhető térképi forrásban magyarosították a helyneveket (MIKESY 2019b), ezért az előkészületi munkák során a probléma nem jelentkezhetett. Megfelelő kompetencia és szakemberek hiányában kétarcú megoldás született: ha egy névnek fellelhető volt a forrásanyagban az adott nyelvi változata, akkor azt megtartották (pl. *Kohlenberg, Mittelsteiner*), más esetekben pedig a hangzás utáni átírást alkalmazták (pl. *Sztáriháj, Zsilavec, Sloszberg, Langevize*). Az utóbbi megoldást a térképészetben akkor széles körben alkalmazták mind a szomszédos országok magyar mikrotoponimáit illetően, mind a nyugat-európai kisebbségek esetében. A földrajzi nevek szerepe a kulturális örökség őrzésében névírási szempontként jó két évtizeddel később vált a szakmai diskurzus egyik vezető témájává. Mindenképp előremutató, hogy az FNB nem zárta ki kategorikusan a kisebbségi neveket.

Az Fnt. készítéséhez kapcsolódó részfeladatok között a folyóvizek és csatornák nevének egységesítése az egyik legégetőbb, legérzékenyebb és legtöbb egyeztetést kívánó pont volt. A vízrendszer kisebb tagjai közül a legtöbb sok települést, gyakran több megyét érint, még közepes méretarányokban is több szelvényre eshetnek, és általános tapasztalat, hogy településenként, szelvényenként más-más név lehet használatban, illetve feltüntetve. Összefolyáskor az alsóbb szakasz nevében a források hol az egyik, hol a másik ág nevét viszik tovább. A földrajzi köznevek feltüntetésére/hiányára a névtestben (pl. *Ikva* vagy *Ikva-patak*) ugyancsak nem állt rendelkezésre autentikus forrás. A vízügyi nyilvántartás saját nevezékrendszert alkalmazott, melyben erős szerepet kapott a számjegyekkel való kódolás és a műszaki szakszavak névbe illesztése (pl. *VIII/8. sz. mellékág, Nagy-foki lecsapoló csatorna*), valamint egyéb szokások, például a vizeknek a két végpontjukról való elnevezése (pl. *Hédervár–Darnói-csatorna*). A körülmények folytán a névváltozatok rendkívül nagy száma állt elő.

Az Fnt. keretében a vízfolyásokról és csatornákról összesített kimutatás készült a helységenként tagolt, helyi javaslatokat már tartalmazó kartonokból, hogy a vízügyi szervezetekkel való egyeztetés és az FNB-ben való jóváhagyás céljára áttekinthetővé tegyék a helyzetet. A kartonokra természetesen felvezették a legfrissebb vízügyi térképek adatait is (OVH 1976). Az összesítéskor az is kiderült, hogy számos víznevet pótlólagosan kell beilleszteni a községekhez, ugyanis se a lakosok, se a térképi források nem tartották őket számon. Az egyesített vízfolyásjegyzékek a fő alak meghatározásán kívül az esetleges elírások, téves tagolások tisztázására is alkalmat teremtettek (pl. *Patkó-kúti-árok > Palkó-kúti-árok, Nyerses-patak > Nyerges-patak, Birki-tói-árok > Birkitói-árok*). A vízügyi igazgatóságokkal folytatott megbeszélések során törekedtek az egyszerűségre, a felesleges elemek kiiktatására (pl. *Hortobágy-főcsatorna > Hortobágy, Kis-Pándzsa-ér > Kis Pándzsa, Kápolnai-Gürü-csatorna > Gürü-csatorna*), a vízfolyásszakaszok egyesítésére (pl. a felső folyáson *Bittva-patak,* lejjebb *Bittva* > egységesen *Bittva; Perint-patak + Újperint + Sorok-Perint + Gyöngyösi-árapasztó* > egységesen *Perint*). Az élő helyi nevek feltétlenül elsőbbséget élveztek, ha a szomszédos településeken használt változatokkal összhangban voltak (pl. *Kovács-patak > Csevice, Pismány-patak > Sztaravoda*), illetve ha nem egyszerű földrajzi köznevek (pl. *Árok, Kanális*) voltak. Ha azonban a vízügyi szakemberek a számmal való azonosítást feltétlenül szükségesnek tartották, akkor kettős, a számokat zárójelbe tevő megoldásokat alkalmaztak; például *Kolon-tói (III.)-övcsatorna.*

A Földrajzinév-tár II. összes kötete még meg sem jelent, amikor elkezdődött a harmadik ütemnek, a legnagyobb részletességre törekvő névállomány kialakításának az előkészülete. Azt csak ez a – kis megszorításokkal – méretarányi korlátoktól mentesen teljességre törekvő ütem tűzhette ki célul, hogy a földfelszín valóságos tagoltságának megfelelő részletességű helynévi adatállomány jöjjön létre: a névvel jelölt helyek elhatárolása és az élő nyelvhasználatból adatolt, történetileg kialakult, így rendkívül összetett kulturális örökséget hordozó neveknek az egyértelmű hozzárendelése a jelölt földfelszíni részlethez. A Földrajzinévbizottság több ülésen tárgyalta, majd jóváhagyta a kísérleti terepmunkák tapasztalataival érlelt belső utasítást. Mind az Fnt. II. készítése során szerzett tapasztalatok, mind a nyelvészeti névgyűjtések anyagai világosan mutatták, hogy a nagy méretarányú térképek névanyagához nem állt rendelkezésre megfelelő minőségű forrás: gyakorlatilag a nulláról kellett indulni, mert a meglévő állományokat is ellenőrizni kellett. Az is előfordult, hogy két különböző fajtájú, 1 : 10 000 méretarányú, ugyanarról a helyről készült térképen egyetlen

közös név sem volt. Bár a térképi névírásnak minden esetben van névkonzerváló, kultúraőrző szerepe, az 1983-tól kibontakozó névrendezésnek[5] kifejezett célja volt, hogy a térképek névanyagát felülvizsgálja az élő névhasználat figyelembevételével. A névkincs jelentős része korábban ugyanis nem került térképre. Ennek számos oka volt, itt azonban elég annyit kiemelni, hogy a topográfiai szakágban a kisebb méretarányok nem tették lehetővé a teljesebb névállomány feltüntetését (számos esetben az ellenőrzés hiányosságai is gyengén megírt szelvényekhez vezethettek), a kataszteri ágban pedig a névírás a telekkönyvi nyilvántartással volt szoros összefüggésben, más nevek feltüntetése csak erős megszorításokkal tartozott a feladatkörébe. Az utóbbiak örökösének számító földmérési alaptérképeken a névrajz esetleges. A harmadik ütemtől így azt is várni lehetett, hogy megteremti a topográfiai és a földmérési térképek névírási egységét.

Világosan látszott, hogy az egyenként minden településen, kiképzett szakember által végrehajtott felmérés megkerülhetetlen. A névrendezés nagy vonalakban az alábbiak szerint zajlott és zajlik. A földrajzi nevek írásában és gyűjtésében képzett szakemberek előzetesen összeállítják egy helység névrendezési anyagát az összes releváns forrásból (az Fnt. II.-höz képest volumenében a kataszteri térképek levéltári feldolgozása jelentett hatalmas többletet). Így rendelkezésre állnak munkatérképek a térképi források anyagával, valamint statisztikai és mezőgazdasági kimutatások, fénymásolatok szöveges dokumentumokból, alapvetően a megyei nyelvészeti névgyűjtés anyagából is stb. A helyszíni egyeztetés támogatására a tanácsok (később önkormányzatok) – esetleg más szervezetekkel együtt – a helyi lakosság köréből összehívják a legjobb helyismerettel rendelkező adatközlőket. A névrendező az élő helyneveket oly módon kérdezi ki, hogy a nevek lehetőleg lefedjék az adott község teljes területét. A területek elhatárolását erős vonallal megrajzolja a munkatérképen. Felméri a vonalas és a pontszerű tereptárgyakat, a nevekkel jelölt objektum földrajzi jellegét. Rákérdez a forrásanyagokban szereplő valamennyi névre. A kikérdezés eredményét egyeztetési űrlapon vezeti, amelyen gondosan megjelöli, mely neveket nem ismeri senki, melyek vannak kiveszőben, vagy éppenséggel melyeket javasolják a legerősebben a bizonyos elkülönített és ábrázolt földfelszíni részletek nevéül. Az űrlapra felvezetik a nevek írásmódjának meghatározásához fontos információkat, például hogy az előtag családnévből származik-e, elpusztult település nevét őrzi-e stb.

A méretarány kérdésében viszonylag hamar eldőlt, hogy a kezdetben alkalmazott 1 : 25 000 topográfiai szelvények nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket. Az 1 : 10 000 méretarányú külterületi átnézeti térkép volt az egyetlen olyan térképfajta, amelyet viszonylag könnyen, különösebb adminisztráció nélkül be lehetett szerezni, nem kellett hozzá titkos ügykezelési jog (TÜK), így külsős személyeknek munkavégzés céljából át lehetett adni. Maga a névrendezés nem korlátozódott az 1 : 10 000 méretarányra, mégis – általános tapasztalat szerint – az ilyen méretarányú térképek alkalmasak a földrajzi nevek legszélesebb körének jól lokalizált feltüntetésére a külterületeken (ne feledjük, a digitális korszak előtt vagyunk). A belterületeken csak a településrészek és az épített környezet nevezetes objektumai tartoztak a célkitűzésekhez, de ezeken kívül számos olyan közterületnevet is megörökítettek a munkatársak, amelyek ugyan nem hivatalos nevek, de jelentős szerepük van a helyi névhasználatban, és komoly kulturális örökséget hordozhatnak magukban.

[5] A *névrendezés* kifejezés alatt azt a folyamatot értjük, amelybe beletartozik egy helység ismert névanyagának a feltárása a releváns forrásokból, a helyi (terepi) névegyeztetés és az eredmények feldolgozása táblázatosan és névelhelyezési térképvázlattal.

Az 1 : 10 000 méretarányú külterületi átnézeti térképek igen csekély térképi tartalommal jellemezhetők. Ez a körülmény alkalmassá tette e lapokat arra, hogy a helyi egyeztetések, majd az anyag tisztázása során is jó névelhelyezési vázlatokat készítsenek rajtuk.

A névrendezés eredménye egy földrajzinév-jegyzék a javasolt helynevekkel és egy névelhelyezési vázlat. Az irodai feldolgozás során pontosították az írásmódokat, levelezés útján visszakérdeztek a névhiányokra vagy a bizonytalan lokalizációra, továbbá kivonatokat készítettek a felmért névállományból más adatgazdáknak egyeztetés céljára, például a víznevekből az Országos Vízügyi Hivatalnak (OVH), településrésznevekből pedig a Központi Statisztikai Hivatalnak (KSH).

A névrendezések első tapasztalatai azt mutatták, hogy a lakosság és a helyi illetékesek rendkívül együttműködően álltak a munkához, s örömmel fogadták, hogy a térképek névírása a kultúrájuk képe lesz. Az előzetes várakozásoknak megfelelően nagy mennyiségben jöttek elő korábban sehol nem adatolt névalakok. Az új módszerrel a regisztrált nevek száma mintegy három-ötszörösére bővült az Fnt. II.-höz képest. A kísérleti névrendezésbe bevont Tiszatarjánban a 26-tal szemben 107-re, Nagytevelen 12-vel szemben 39-re rúgott a névrendezett állomány.

A földrajzinév-tár harmadik üteme nem fejeződött még be, jelenleg az ország területének mintegy 70%-ánál tart. Az anyag a Nemzeti Térinformatikai Alaptérképen fog megjelenni.

3.7. Exonimák, határokon túli magyar névalakok. Az UNGEGN (és annak korai előzményszervezetei) számára a külső (külföldi, távoli, nyelvterületen kívüli) földrajzi objektumok nevének kezelése az egyik legérzékenyebb kérdés: a nyelvek és kultúrák találkozásának, a hatalmi helyzet megnyilvánulásainak a terepe, afféle ütközőzóna, mely szélsőséges esetekben valódi konfliktusok forrása is lehet. A dolog természetéből fakadóan a névváltozatok száma globálisan kezelhetetlen méretűvé nőhet (Jeruzsálem nevére például megszámlálhatatlan különböző írásos alak létezik). Az *exonima/endonima* fogalompárt az UNGEGN vezette be az 1970-es években, a helyben hivatalos/nem hivatalos státust tekintve alapvető kritériumnak. A korai ajánlások a nemzetközi kommunikáció sikeressége érdekében – az UNGEGN mandátumának megfelelően – az exonimák számának minél erősebb csökkentésére irányultak. Később fokozatosan változott a szemlélet abba az irányba, hogy az exonimák minden kultúrának a szerves részét képezik, és megőrzendő szellemi örökségnek számítanak. 2002-től az UNGEGN keretében exonima-munkacsoport működik (Working Group on Exonyms, vö. WGE). A kérdéskör áttekintését adja POKOLY (2013).

A magyar exonimák és egyben az egyes országok szuverenitásán kívüli helyek eddigi legszélesebb körű számbavételére és meghatározására, névhasználati elvek kialakítására akkor került sor, amikor a Kartográfiai Vállalat (KV) egy gyökeresen új világatlasz kiadását határozta el az 1970-es évek derekán. Az tulajdonképpen természetesnek számított akkor, hogy a névanyag problémáit alapvetően a Földrajzinév-bizottság instrukciói szerint oldják meg. A bizottság 1977-től 1985-ig szinte folyamatosan foglalkozott a témakörrel. A KV a minőségi követelményekből nem kívánt engedni, mivel a világatlaszra afféle szakmai csúcsteljesítményként gondolt, így az végül nyolc év alatt, 1985-re érett kötetté. A Nagy világatlasz címen megjelent mű minden korábbinál részletesebb névanyagot tartalmaz: a névmutató 140 nagy alakú oldalán 6 apró betűs hasábban 90 ezer földrajzi nevet találhatunk (VESZELY 2014).

A világatlasz névanyagával kapcsolatos főbb megoldandó kérdések a következők voltak: a nem latin betűs nyelvek neveinek átírási rendszere, a fordítható elemek meghatározása,

az idegen nyelvek földrajzi közneveinek értelmezése és magyar megfelelőinek kijelölése (beleértve a szókölcsönzés lehetőségét is). Az FNB a teljes névrajz átvizsgálását és egységes szempontú megvalósítását vállalta magára egy széles szakértői kör bevonásával. 1979 márciusában állt fel az FNB exonima-munkabizottsága hat állandó taggal az Országos Földügyi és Térképészeti Hivatal, a FÖMI, a KV, az MTA Helyesírási Bizottsága és az Országos Pedagógiai Intézet képviselőiből, továbbá Takács József vett még részt a munkában. A névanyag kigyűjtését és előfeldolgozását természetesen a KV munkatársai végezték el. Itt feltétlenül ki kell emelni Martinovich Sándor nevét, aki szinte az összes, a bizottság elé kerülő, több száz oldalnyi gépelt névanyagot jegyezte, igen erős precizitással, többféle bontásban: teljes névalakok magyar és idegen nyelven kontinensek szerint, óceánok szerint, térképlapok szerint, illetve az adott területek neveiből elkülönített és magyar nyelvű megoldást igénylő földrajzi köznevek jegyzékei (MIKESY 2022).

A nem latin betűs nevek átírásában alapelvként tekintettek a fonetikus magyar átírásra (alapvetően az akadémiai helyesírás instrukciói szerint), a nagy mennyiségű anyag kezelése mégsem volt akadálymentes. A releváns kézikönyvek 1977-ben még nem álltak rendelkezésre (KNMH., CNMH.), viszont a folyamatban levő szerkesztési munkákról már lehetett tudni, így kézenfekvő volt, hogy innen kérnek fel szakértőket. Bár a KV szerkesztőbizottságának javaslata majdnem minden tekintetben előnyben részesítette a magyar névhasználatot, akadt egy olyan arab és délkelet-ázsiai országcsoport Algériától Izraelen, Indián és Pakisztánon át Thaiföldig és Japánig, ahonnan a magyaros kiejtés megítélésére nem volt elegendő mennyiségű és minőségű nyelvészeti forrás. Itt a földrajzi neveket – az FNB tiltakozása ellenére – az OFTH utasítása szerint az illető országban hivatalosan elfogadott, széles körűen alkalmazott nemzetközi átírásban kellett megadni, ami gyakorlatilag az angol és francia alakok átvételét jelentette (pl. *Tizi Ouzou, Djebel Onk* Algériában; *Calcutta, Hyderabad* Indiában; *Irrawaddy, Rangoon* Burmában). Bár a Szovjetunió területén alapvetően szovjet anyagokból dolgoztak (vagyis az orosz nyelv közvetítő szerepe meghatározó volt), a három balti köztársaságot a latin betűsök körébe sorolták. Amennyiben egy település eredetileg latin betűvel írt személyről kapta a nevét, a településnevet eredeti formában tüntették fel (*Dickson* és nem **Gyikszon, Engels* és nem **Engelsz, Togliatti* és nem **Toljatti* stb.). A középázsiai és kaukázusi területeken nem vették figyelembe az oroszos lágyítást, amennyiben ismert volt a helyi kiejtés (pl. Grúziában *Poti* és *Gantiadi* **Potyi* és **Gantyiadi* helyett, Azerbajdzsánban *Sztepanakert* **Sztyepanakert* helyett, Oszétiában *Ordzsonikidze* **Ordzsonyikidze* helyett). A kínai esetében a pinjin, azaz a latin betűs átírás volt a kiindulási alap, az atlasz mégis az ún. népszerű magyar átírást valósította meg: *Sanghaj, Csingtao, Csöcsiang, Kuangcsou*.

A táj- és más természetföldrajzi nevekben általános, az UNGEGN által is preferált elv volt, hogy a nemzeti szinten egységesített földrajzi nevek átvételekor a földrajzi közneveket és más közszói elemeket fordításban, a saját névképzési szabályokhoz igazítva indokolt feltüntetni. A KV és a bizottság a természetföldrajzi nevek vonatkozásában az összes, a világatlasz térképlapjain közreadott nevek alapjául szolgáló nyelvnek a földrajzi közneveiből szószedetet készített, és értelmezte a névtestet, hogy meghatározhatók legyenek a fordítható elemek. Ezek a tárgyalási anyagok mellékletét képezték. A délkelet-ázsiai térségben a 'hegység' megfelelői például *chuŏr phnum* khmer, *pegunungan* maláj, *taung* és *yoma* burmai, *thiu khao* thai, *la, ling, san, sanmo* és *tanmo* kínai, *tangla* tibeti, *nulú* és *ola* mongol nyelven. A különféle szigetfajták nevei kínai nyelven: *csüntao, jan, jü, lietao, sa, san* és *tao* a jegyzetek szerint. Így álltak elő például egyenkénti mérlegeléssel a soknyelvű Maláj szigetvilág című térképlap magyarul igen informatív megírásai: *Pegunungan Barisan*

~ Barisan-hegység, Chuŏr Phnum Krâvanh ~ Krâvanh-hegység, Semenanjung Blambangan ~ Blambangan-félsziget, Kepuluan Anambas ~ Anambas-szigetek, Hon Khoai ~ Khoai-sziget, Pulau Larat ~ Larat-sziget, Pulau-pulau Pagai ~ Pagai-szigetek, Tanjung Bantenan ~ Bantenan-fok, Mui Ca Mau ~ Ca Mau-fok, Selat Alas ~ Alas-szoros, Teluk Bone ~ Bone-öböl, Laut Halmahera ~ Halmahera-tenger, Lam Pao ~ Pao-víztároló stb. E sokezres névanyag mind a mai napig meghatározó szerepet játszik a térképkiadásban.

Az új atlasz minden korábbinál nagyobb súlyt fektetett a tengerrészek és a tenger alatti felszínek neveinek részletes megírására (MÁRTON 2014). Hivatkozva a tengerfenék felgyorsult megismerésére és a vonatkozó szakirodalom mértékadó munkáira (pl. UF. 1971, UNGEGN WM., DHI. 1967), a KV lépést kívánt tartani a nemzetközi eredményekkel. Ez egy teljes nevezéktant megteremtő feladat volt. A tengerfenék földrajzi közneveit illetően az angol fogalmi meghatározásokat vették alapul, de számos angol kifejezésnek több magyar megfelelője lehetett, ugyanis nemcsak nyelvi alapon (fordítással) végezték a feladatot, hanem mindig vizsgálták a jelölt alakzatot is. A munkabizottság külső szakértők bevonásával az FNB instrukciói szerint az összesen 65 nemzetközileg használt fogalomra 42 magyar köznevet határozott meg, pl.:

fenékcsatorna	’channel, sea channel’
fenékhegy	’seamount’
fenéksíkság	’abyssal plain, plain’
hordaléklejtő	’cone, fan, submarine cone’
kontinensperem	’continental margin’
lejtővidék	’borderland, continental borderland’
mélység	’deep’
plató	’plateau’
self	’continental shelf, shelf’
törésöv	’fracture zone’
vonulat	’range’
zátony	’reef, shoal’

A munkabizottság 1979 folyamán el is készítette a tengerfenék névrajzát. A széles olvasóközönség talán először találkozott ilyen egyöntetűen a helyesírásban a tömbösítés, illetve az elő- vagy utótaggal bővülés szabályaival, az ezekkel alakult bonyolult írásképekkel: *Délnyugat-indiaióceáni-hátság, Közép-csendesóceáni-fenékhegység, Északi-Atlanti-hátság* (de *Nyugat-európai-medence*), *Északi-Fidzsi-medence* (de *Dél-ausztráliai-medence*).

A településnevek hivatalos nyelvű alakjai minden esetben első helyen jelennek meg, a magyar exonimák pedig ezek után vannak zárójelben. Jóllehet a világatlasz meglehetősen kis méretarányú lapjain sokszor rendkívül sűrű a megírás, a közkeletű magyar exonimák rendre megtalálhatók benne (*Bécs, Drezda, Varsó, Fokváros, Jeruzsálem, Kairó, Rijád* stb.). Nincs nyoma annak a bizottsági anyagokban, hogy a világatlasz szerkesztése során (nem számítva az átírások eseteit) újabb városnévi exonimát terjesztettek elő vagy húztak le. A magyar nevek feltüntetése éppen a Kárpát-medencében és a szomszédos országokban bicsaklik meg. A teljességre törekvés megoldhatatlan volt a térképi hely miatt is, a magyar (ma már nem is exonimának számító) alakok csak egy bizonyos településméret fölött jelentek meg: *Érsekújvár, Gyulafehérvár, Kismarton* és *Nagykikinda* még belefért*, Dunaszerdahely, Nagykároly, Rohonc, Nagybecskerek* már nem. Románia Kárpátokon kívüli

részén csak az egy *Bukarest* jelenik meg magyar exonimával. Ennek az eljárásnak az okai nem teljesen világosak.

Az FNB azóta is csak részben pótolta e hiányosságokat (*Bákó, Foksány, Szucsáva* stb.). Kétségkívül a határokon túli magyar helységnevek ügye volt az, amelyre a rendszerváltást követően a legtöbb energiát fordította az FNB, és amely leginkább közérdeklődésre tartott számot. A 3.2. pontban említett 1989-es minisztertanácsi és 2007-es kormányrendelet ugyan nem állapít meg egyértelmű kötelezettséget az FNB számára, viszont egyéb kérdések, például a vasúti tájékoztatás, a személyi adatok anyakönyvi bejegyzésének ügyei következtében állásfoglalásokat kellett tennie. A magán térképészeti cégeknél kiadott, határokon túli területeket ábrázoló térképeken időnként megjelenő önkényes névalakok is arra késztették a bizottságot, hogy – mivel apparátus hiányában esélye sem volt a határon túli, közel tízezres nagyságrendű helységnévállományt egyenként átvizsgálni és az elemeire tételesen javaslatot tenni – a fontosabb elvárások tekintetében állásfoglalást adjon ki (FNB-Áf.); ez azonban végül belső használatú dokumentum maradt. Az állásfoglalás nem kívánja megszabni, hogy a szerkesztő idegen nyelvű, magyar vagy kettős névírást használjon-e a térkép célja szerint, viszont – a helyesírás modernizálásán túl – felhívja a figyelmet a közigazgatás körében 1920 óta bekövetkezett változásokra, azok célszerű kezelésére. A községek egyesítésekor előálló helyzetek kezelése kapcsán az egyik példa a felvidéki, 1913-ban még Pódafa, Lidértejed, Csenkeszfa és Hegyéte községek későbbi egyesítésével keletkezett helység, melynek nevéül azt a *Hegyété*-t célszerű választani, amelynek szlovák megfelelője az aktuális hivatalos név. Azokat a Kárpátalján bekövetkezett hivatalos névváltozásokat, amelyeket az 1944. évi helységnévtár rögzít, figyelembe kell venni. A 20, század elején nem törzskönyvezett négy vármegye területén nem kell ragaszkodni a magyaros hangjelöléshez (pl. *Bjelipotok ~ Biely Potok*). Az 1913 után előállt homonímia elkerülése szükségtelen (pl. az 1950-ben Alsóméra és Felsőméra egyesítésével létrejött Mérát nem kell megkülönböztetni a hagyományos Kolozs megyei Mérától) (MIKESY 2025). A bizottság véleményezte továbbá a szlovákiai, romániai és vajdasági helynév(tábla-)törvényeket, kiemelve azokat ez eseteket, amikor szükség van a megkülönböztető előtagok megtartására (pl. *Szalka ~ Ipolyszalka*).

3.8. A vasútállomások neve. A közlekedési nevek csak 1989-től tartoznak a Földrajzinévbizottság kompetenciájába, jóllehet számos helységnév előbb jelent meg a menetrendekben, mint a helységnévtárakban. A vasút melletti fekvés jelentős hatással volt a lakotthelyek fejlődésére. A kezdetekkor a vasút működésében nyilvánult meg a legkényszerítőbb erővel, hogy egy név csakis egy helyre vonatkozzon, és egy állomásnak csak egy neve legyen; ez a menetrendek alapja. Ugyanakkor a vasút története során előfordult, hogy nem kellően megalapozott, önkényes vagy nyelvi, helyesírási problémákat felvető állomásnevek születtek (PERGER 2018). Ezres nagyságrendű, a nem működő és a határon túli neveket is számontartva sokezres névállományról van szó, amely ráadásul folyamatosan bővül.

A kormányrendeletre való hivatkozással és a bizottsági munka tapasztalatai alapján adta ki 1990-ben a MÁV a hálózati és a nyelvi-kulturális érdekeket egyaránt figyelembe vevő utasítását a névadás követelményeiről: törekedni kell az egyszerű, összetétel nélküli nevek kialakítására. A fő pontok: előnyben kell részesíteni a helyi jellegzetességű neveket; meg kell óvni vagy vissza kell adni a történelmileg kialakult vagy eredeti neveket; kerülni kell a jellegtelen, felesleges tagokat tartalmazó, külön- vagy kötőjellel írt nevek (*alsó, felső, külső* stb.) használatát; nem alkalmazhatók a bizonytalan helyesírású, más állomásnévvel

összekeverhető, nyelvhelyességi kérdéseket felvető nevek; nem kell átvenni a települések összevonása során kialakított új településneveket; az azonos közigazgatási területen létesülő új vasútállomás nevének kialakításához nem használható fel előtagként a közigazgatási egység neve.

Az azóta eltelt évtizedekben egy tucatnyi állomás kapta vissza hagyományos, helyben informatív nevét; pl. *Horvátnádalja (< Körmend külső), Felsőgöd (< Göd felső).* Az élőnyelvi használatnak megfelelően egyszerűsödött többek közt a *Jaksorparti tanyák (> Jaksorpart),* a *Fényesi szőlők (> Fényes),* és ennek a szemléletnek megfelelően kapta új nevét *Szentetornya (< Orosháza külső).* Az eddigi példákból is látszik az a törekvés, hogy az állomások lehetőleg annak a településrésznek a nevét viseljék, amelyet leginkább kiszolgálnak. A bonyolultabb (leggyakrabban többtagú), helyesírási problémákat felvető nevek jórészt kikerültek a rendszerből: *Kaposvár-Tüskevári vásártér, Kaposvár-Közvágóhíd, Neszmélyi téglagyár* stb., és az egész névállomány elmozdult a rendszerszerűség és az értékőrzés irányába. A kormányrendelet által az FNB kompetenciájába rendelt névtípusok közül az állomásnevek alkotják az egyik legpedánsabban rendezett névcsoportot.

3.9. Folyamatos működés. A Földrajzinév-bizottság évente négy ülést tart. A kormányrendelet megszabja, hogy melyik, határozatot igénylő névtípus esetén ki lehet az előterjesztő (például víznevek esetében a vízügyi ágazatot felügyelő mindenkori minisztérium stb.). Határozathozatal csak a megfelelő előterjesztő támogatásával lehetséges. A központi címregiszter bevezetésétől kezdve (2015) a közterületnevek és más, címként (is) használható nevek (településrésznevek) véleményezése dominál a bizottsági munkában. A bizottság az önkormányzatok számára névadási elveket és gyakorlati tudnivalókat tartalmazó útmutatót készített az ügyek akadálymentes haladása érdekében (FNB-honlap). A hidak tulajdonnévvel való megjelölése az utóbbi idők egyik legerősebb tendenciája; például a közelmúltban került sor a Szlovákiával közös folyószakaszokon a Károly Róbert híd, a Monostori híd és a Szent-Iványi híd átadására. A hídnevek rendszerének kidolgozása folyamatban van. Jószolgálati, önként vállalt tevékenységként a bizottság közli a kisebbségi önkormányzatokkal azoknak a helységeknek a nevét, ahol az adatok és a jogszabályi helyek alapján a nemzetiségi név pótolható lenne, illetve felülbírálatra szorul.

Hivatkozott irodalom

AkH.[10] = *A magyar helyesírás szabályai.* Tizedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1954.

AkH.[11] = *A magyar helyesírás szabályai.* Tizenegyedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.

Banner Benedek 1927. A földrajzi nevek egységes írásmódja – régi probléma. *Földrajzi Közlemények* 55: 42–43.

Bölcskei Andrea – Farkas Tamás – Slíz Mariann szerk. 2017. *Magyar és nemzetközi névtani terminológia / Hungarian and International Onomastic Terminology.* International Council of Onomastic Sciences – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Uppsala–Budapest. https://doi.org/10.26546/5061110

Bulla Béla 1962. *Magyarország természeti földrajza*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Cholnoky Jenő – Fodor Ferenc – Takács József 1928. Földrajzi nevek írásmódja. *Földrajzi Közlemények* 56: 155–166.

CNMH. = *A cirill betűs szláv nyelvek neveinek magyar helyesírása. Az újgörög nevek magyar helyesírása*. Főszerk. HADROVICS LÁSZLÓ. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.

DHI. 1967 = *Namen und nautische Grenzen der Ozeane und Meere. Weltkarte 1 : 40 000 000.* Deutsches Hydrographisches Institut, Hamburg, 1967.

ECOSOC 1953 = *International co-operation on cartography.* Kézirat. United Nations, New York. https://digitallibrary.un.org/record/212732 (2026. 08. 12.)

FÁBIÁN PÁL 1964. Fekete tenger, vagy Fekete-tenger? *Geodézia és Kartográfia* 16: 453.

FNB-Áf. = *Állásfoglalás a történeti Magyarország mai határokon kívüli helységneveinek térképi használatáról.* Tárcaközi Földrajzinév-bizottság, 23. ülés. Kézirat. Lechner Nonprofit Kft., Budapest.

FNB-honlap = *A Földrajzinév-bizottság honlapja.* https://2020-2025.kormany.hu/kozigazgatasi-es-teruletfejlesztesi-miniszterium/foldrajzinev-bizottsag (2026. 08. 12.)

FNH. = FÁBIÁN PÁL – FÖLDI ERVIN – HŐNYI EDE, *A földrajzi nevek helyesírása.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1998.

Fnt. I/a = *Magyarország földrajzinév-tára I. Fontosabb domborzati, táj- és víznevek*. Szerk. FÖLDI ERVIN. MÉM Országos Földügyi és Térképészeti Hivatal, Budapest, 1971.

Fnt. I/b = M*agyarország földrajzinév-tára I. Fontosabb domborzati, táj- és víznevek.* Szerk. FÖLDI ERVIN. Második, átdolgozott kiadás. Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982.

Fnt. II. = *Magyarország földrajzinév-tára II.* Szerk. FÖLDI ERVIN. Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1978–1981.

FÖLDI ERVIN szerk. 1971. *Országnévjegyzék.* Országos Földügyi és Térképészeti Hivatal keretében működő Földrajzinév-bizottság, Budapest.

FÖLDI ERVIN – IHÁSZ ILDIKÓ szerk. 1982. *Politikai világtérkép több nyelvű országnévjegyzékkel.* Kartográfiai Vállalat, Budapest.

FöNMÍSz. = FÁBIÁN PÁL – FÖLDI ERVIN – IFJ. HŐNYI EDE 1965. *A földrajzi nevek és megjelölések írásának fontosabb szabályai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

HENSELER, MAX C. DE 1992. United Nations activities in the field of standardization of geographical names. Sixth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/6th-uncsgn-docs/6th_uncsgn_Econf_85_crp3.pdf (2026. 08. 12.)

Hnt. 1913 = *A Magyar Szent Korona Országainak helységnévtára*. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

HTI-FNH. = *A földrajzi nevek helyesírása*. Honvédelmi Minisztérium Térképészeti Intézet. Budapest, 1954.

Inventory 2010 = *Inventory of United Nations Resolutions on Cartography Coordination, Geographic Information and SDI.* https://ggim.un.org/meetings/2010-NY/documents/papers/Inventory_of_UN_Resolutions_on_Cartography_and_GI.pdf (2026. 06. 11.)

KADMON, NAFTALI ed. 2002/2007. *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names.* United Nations, New York. https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/pdf/Glossary_of_terms_revised.pdf (2026. 06. 11.)

KÉZ ANDOR 1928. Földrajzi nevek írásmódja. *Földrajzi Közlemények* 56: 35–37.

KNMH. = *Keleti nevek magyar helyesírása*. Főszerk. LIGETI LAJOS. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.

LELKES GYÖRGY 2001. *Magyarország 1903–1912 között törzskönyvezett lakotthelyei a XX. század végén.* Magyar Országos Levéltár, Budapest.

Manual 2006 = *Manual for the national standardization of geographical names.* Ed. UNGEGN. United Nations Group of Experts on Geographical Names, New York. https://digitallibrary.un.org/record/570893?v=pdf (2026. 06. 11.)

Manual 2017 = *Toponymy Training Manual.* Eds. KERFOOT, HELEN – ORMELING, FERJAN – ZACCHEDDU, PIER-GIORGIO. United Nations Group of Experts on Geographical Names, Department of Economic and Social Affairs, New York, 2017. https://unstats.un.org/unsd/ungegn/pubs/documents/Training%20Manual.pdf (2026. 06. 11.)

MÁRTON MÁTYÁS 2013. Az 50 éves Földrajzinév-bizottság helyesírás-szabályozási és földrajzinévtár-készítési tevékenysége (Személyes adalékok). *Geodézia és Kartográfia* 65/9–10: 11–18.

MÁRTON MÁTYÁS 2014. A névegységesítés eredményei a magyar tengerfenék-domborzati nevek körében. *Névtani Értesítő* 36: 175–184. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2014.14

MEZŐ ANDRÁS 1982. *A magyar hivatalos helységnévadás.* Nyelvészeti tanulmányok 22. Akadémiai Kiadó, Budapest.

MEZŐ ANDRÁS 1999. *Adatok a magyar hivatalos helységnévadáshoz.* Bessenyei György Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszék, Nyíregyháza.

MFT 1940. A földrajzi nevek használatának új szabályai. *Földrajzi Közlemények* 68: 4–13.

MIKESY GÁBOR 2013. Helységneveink 1913-as tükörben. *Névtani Értesítő* 35: 37–53. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2013.4

MIKESY GÁBOR 2019a. *Földrajzi nevek a térképeken. Magyar mikrotoponimák vizsgálata térképi források alapján*. Doktori (PhD) értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.

MIKESY GÁBOR 2019b. Tömeges helynév-magyarosítás a térképeken (1894–1944). In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig X. Nevek a nyelvpolitikai küzdőtérben*. Savaria University Press, Szombathely. 173–190.

MIKESY GÁBOR 2021. Egységesítés a földrajzi nevek használatában. Szemelvények a Földrajzinév-bizottság történetéből, 1960-as évek. *Catastrum* 8/3: 52–63.

MIKESY GÁBOR 2022. Egységesítés a földrajzi nevek használatában. Szemelvények a Földrajzinév-bizottság történetéből, 1970-es évek. *Catastrum* 9/2: 37–48, 9/4: 55–64.

MIKESY GÁBOR 2025. Egységesítés a földrajzi nevek használatában. Szemelvények a Földrajzinév-bizottság történetéből, 1990-es évek, 3. rész. *Catastrum* 12/4: 53–63. https://doi.org/10.59884/Catastrum.2025.4.53

OVH 1976 = *Magyarország vízfolyásai és belvízcsatornái 1:200 000*. Országos Vízügyi Hivatal. Budapest, 1976.

PERGER IMRE 2017. Amagyar vasút állomásnévadási gyakorlata 1. rész. Kezdetektől a rendszerváltásig. *Indóház* 13/4: 42–47.

PERGER IMRE 2018. A magyar vasút állomásnévadási gyakorlata. *Közlekedéstudományi Szemle* 68/4: 61–69. https://doi.org/10.24228/KTSZ.2018.4.5

POKOLY BÉLA 2013. Az *exonima* kifejezés értelmezésének változása a földrajzinév-egységesítés gyakorlatában. *Névtani Értesítő* 35: 71–75. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2013.6

RADÓ SÁNDOR 1956. Nemzetközi térképészet. *Geodézia és Kartográfia* 8/281–283.

REISZ T. CSABA 2023. Az Országos Községi Törzskönyvbizottság története I. *Catastrum* 10/3: 15–24.

STRÖMPL GÁBOR – BANNER BENEDEK – TAKÁCS JÓZSEF 1928. Földrajzi nevek írásmódja. *Földrajzi Közlemények* 56: 230–235.

UF. 1971 = *Undersea Features.Official Standard Names approved by the United States Board on Geographical Names*. Geographic Names Division, U. S. Army Topographic Command. Washington. https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=pst.000016068070&seq=79 (2026. 08. 03.)

UNCSGN = *United Nations Group of Experts on Geographical Names. Meetings.* https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/conferences.html (2026. 06. 11.)

UNGEGN 1961 = *International co-operation on cartography. Report of the Group of Experts on Geographical Names.* Kézirat. https://digitallibrary.un.org/record/728465/files/E_3441-EN.pdf?ln=fr (2026. 06. 11.)

UNGEGN WM. = *World Map 1 : 2 500 000. List of Submarine Names.* Kézirat. 6th Session of the UNGEGN, New York, 1975. https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegn/ungegnSession6.html (2026. 08. 03.)

VESZELY ZSUZSANNA 2014. *A Kartográfiai Vállalat (1954–92) hazai, nem iskolai atlaszai.* Szakdolgozat. ELTE, Budapest. http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/szakdolg/2014-msc/veszely_zsuzsanna.pdf (2026. 06. 11.)

WGE = *United Nations Group of Experts on Geographical Names. Working Group on Exonyms.* https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegn/wg8.html (2026. 06. 18.)

***

MIKESY GÁBOR
földrajzinév-szakértő; Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft., Ingatlan-nyilvántartási és Geodéziai Igazgatóság, Geoinformatikai osztály; Budapest
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0232-1396, e-mail: gabor.mikesy@lechnerkozpont.hu